

Interpretacija i metodički pristup memoaristici: Veljko Barbieri, Tko je sa mnom palio kukuruz

Crnković, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:966330>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

**INTERPRETACIJA I METODIČKI PRISTUP MEMOARISTICI:
VELJKO BARBIERI, *TKO JE SA MNOM PALIO KUKURUZ***

DIPLOMSKI RAD

Mirna Crnković

Zagreb, travanj 2023.

Mentor:
red. prof. dr. sc. Dean Slavić

Sažetak

U radu je analizirano i interpretirano memoarsko djelo *Tko je sa mnom palio kukuruz* autora Veljka Barbierija. Memoari govore o vremenu trajanja Domovinskoga rata u kojemu je sam autor sudjelovao. Djelo započinje opisujući recentna ratna događanja i oslobodilačke akcije, a po završetku rata Barbieri se retrospekcijom vraća u prve ratne dane i opise okoline. Na kraju djela pisac se osvrće na pitanje oprosta neprijatelju te upućuje na položaj i prava hrvatskih branitelja. Ovaj je rad najviše usmjeren na metodički prikaz i interpretaciju djela. Pružen je prijedlog izvedbe nastavnoga sata kojem se pristupa fragmentarno pozornim odabirom ulomaka, osvrt na održani sat u četvrtome razredu Ženske opće gimnazije Družbe sestara milosrdnica te rezultati provedene ankete.

KLJUČNE RIJEČI: Veljko Barbieri, *Tko je sa mnom palio kukuruz*, memoari, Domovinski rat, Pakrac, oprost, branitelji, metodički pristup

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Veljko Barbieri i povijesno surječje	2
2.1. O autoru i opusu	2
2.2. Domovinski rat u Pakracu	4
3. Tko je sa mnom palio kukuruz.....	7
3.1. O djelu	7
3.2. Tko je sa mnom palio kukuruz u kontekstu hrvatskoga ratnog pisma	7
4. Odnos autobiografije i memoara.....	8
4.1. Početci zapisivanja autobiografije	8
4.2. Definiranje autobiografije.....	10
4.3. Memoari.....	12
4.4. Tipologija memoara.....	13
4.5. Odrednice memoara u djelu.....	15
5. Likovi.....	18
5.1. Povratak u djetinjstvo	18
5.2. Likovi neprijatelja.....	19
5.3. Petokolonaši Domovinskoga rata	21
6. Ratni put.....	22
6.1. 156. brigada	22
6.2. Borci kafića „Škorpija“	24
6.3. Odnos rata i kulture u Pakracu	26
7. Pakračka budućnost	27
7.1. Pitanje oprosta i tolerancije	27
7.2. Demobilizacija sjećanja	30
8. Metodički pristup memoarima.....	35
8.1. Motivacija.....	36

8.2.	Najava teksta i lokalizacija	38
8.3.	Interpretativno čitanje ulomaka	39
8.4.	Osvrt na održani sat	40
8.5.	Anketa.....	41
8.6.	Pisana priprema	45
8.7.	Prilozi.....	72
9.	Zaključak.....	78
10.	Literatura	80

1. Uvod

Memoarsko djelo hrvatskoga književnika, publicista i gastronomskoga kritičara Veljka Barbierija naslova *Tko je sa mnom palio kukuruz* objavljeno godine 1996. iznosi događaje kojima je autor svjedočio tijekom trajanja Domovinskoga rata u Pakracu i njegovoj okolini te na jugu Republike Hrvatske ratujući na Južnome bojištu. Bilježi, također, zapise u razdoblju od travnja 1995. do siječnja 1996. Autor se retrospekcijom prisjeća događaja koji su prethodili ratu te se osvrće na događaje iz ratnoga okružja uvodeći mnoštvo likova. Budući da se pisac ne usredotočuje na detalje iz vlastita života, ovo djelo svrstava se u model memoara autobiografske proze. Nadalje, s obzirom na to da se u djelu ističu važni trenutci stvaranja Republike Hrvatske i borbe za njezinu neovisnost, može se reći kako pripada tipu povijesnih memoara.

Na samome početku diplomskoga rada prikazat će se životopis Veljka Barbierija i njegovo stvaralaštvo. Uslijedit će povijesni pregled tijeka Domovinskoga rata u Pakracu i njegovoj okolini radi boljega razumijevanja građe. Poslije toga pružit će se detaljnije analiziranje autobiografske proze te navesti razlike između autobiografije u užem smislu i memoaristike. Na to će se nadovezati klasifikacija djela *Tko je sa mnom palio kukuruz* kao memoarski model autobiografije što će se dokazati na konkretnim primjerima. Iznijet će se objašnjenje naslova djela te pozadinski razlozi iz djetinjstva zbog kojih autor sudjeluje u obrani grada Pakraca. O likovima koje autor spominje u djelu nema puno informacija, no nekolicina pripadnika neprijateljske strane kao i izdajice detaljnije su opisani, stoga će se u radu uputiti u njihovu ulogu i karakterizaciju. Pružit će se pregled pakračke svakodnevice tijekom trajanja Domovinskoga rata, odnos kulture i rata te pojedinosti koje su ostavile snažan dojam na autora kao što su brigada i kafić u kojemu su se ratnici okupljali. Tematika oprosta neprijatelju i mogućnosti suživota zauzima bitno mjesto u djelu, stoga će se u nastavku dublje analizirati uključujući položaj hrvatskih branitelja tijekom i nakon rata.

Na samome kraju diplomskoga rada uslijedit će metodički prikaz i interpretacija djela utemeljeno na održanome nastavnom satu u Ženskoj općoj gimnaziji Družbe sestara milosrdnica u Zagrebu. Također će se iznijeti rezultati provedene ankete koji odgovaraju na pitanje smatraju li učenici da se ovo djelo treba uvesti u nastavni plan i program.

2. Veljko Barbieri i povijesno surječje

2.1. O autoru i opusu

Veljko Barbieri rođen je godine 1950. u Splitu jer je u Makarskoj, u kojoj je njegova obitelj živjela, tada vladala epidemija šarlaha. Otac Frane, poznati novinar, i majka Zagorka Mihaldžić, profesorica umjetnosti u V. zagrebačkoj gimnaziji, živjeli su razdvojeno, stoga je Barbieri odgajan u krugu djeda i bake, odnosno „nona“ i „none“ kako ih je nazivao, a upravo nonu Anku smatra zaslužnom za vlastiti razvoj ljubavi prema gastronomiji. Tijekom djetinjstva praznike često provodi u Pakracu gdje su živjeli njegovi tetka i tetak, Živka i Marinko Zaninović te će vrijeme provedeno ondje imati snažan utjecaj na kasniji Barbierijev život. Rano djetinjstvo i početak osnovnoškolskoga obrazovanja provodi u Makarskoj, dok srednju školu završava u zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu Barbieri studira filozofiju te španjolski jezik i književnost, a od 1973. profesionalno se počinje baviti književnošću. Uz to što je autor romana, pripovijedaka, zbirki eseja, piše televizijske i radijske emisije u kojima se bavi europskom i sredozemnom baštinom, posebice dalmatinskom. Autor je libreta za balet Alfija Kabilja *Kentaur XII.*, a scenarist je i filma Lordana Zafranovića *Haloa*, praznik kurvi.

Započinje pisati prve radove za zagrebački *Polet*, publicistički napreduje do urednika kulture u Studentskom listu, a poslije piše za *Vjesnik* i *Start*. Prve književne korake započinje unutar naraštaja hrvatskih fantastičara objavom kratkoga romana *Priča o gospodinu Zaku* (1972) te zbirkom novela *Novčić Gordiana Pia* (1975), postupno u svoja djela inkorporira elemente mediteranskoga ambijenta što je vidljivo u romanu *Zatvor od oleandra* (1977) koji tematizira problematiku ljubavnoga trokuta uz psihološku analizu likova. Dolaskom novoga desetljeća Barbieri eksperimentira unutar utopijskoga žanra romanom *Trojanski konj* (1980) u koji integrira antičku tradiciju koristeći se motivima *Ilijade* i *Odiseje*. Godine 1983., na tragovima distopije i romana *1984*. Georgea Orwella, nastaje po mnogima najuspjelije djelo Veljka Barbierija – roman *Epitaf carskog gurmana* u kojemu je riječ o borbi protiv totalitarnoga režima moćima gastronomije. Roman je tiskan u visokim nakladama, preveden je na mnoge svjetske jezike te ga se smatra jednim od klasika hrvatske književnosti. Godine 1984. objavljuje roman *Odisejev erotikon* kojim potvrđuje prethodnu korespondenciju s antičkom tradicijom.

Do početka Domovinskoga rata Veljko Barbieri bavi se već spomenutom kulturno-povijesnom tematikom i zavičajnom baštinom što dokazuju monografije *Makarsko primorje*

(1990) i *Dalmacija* (1991). Rat Barbierija zatječe na otoku Visu gdje boravi snimajući promidžbeni dokumentarac. U razgovoru s oficirima Jugoslavenske narodne armije (JNA) zaključuje kako se novonastali animozitet dviju strana neće razriješiti mirnim putem. Pri povratku s puta priključuje se Zboru narodne garde (ZNG), a potom se pridružuje 156. domobranskoj pukovniji s kojom ratuje na Južnom bojištu. Barbieri ne žali za dobrovoljnim sudjelovanjem u ratu: „...i to mi je bila najbolja odluka. Jer je moje pero u tom trenutku bilo nemoćno i ništa se drugo nije moglo učiniti“ (Beck, 2010). Godine 1993. neko vrijeme provodi u specijalnim analitičkim postrojbama, a već 1994. promaknut je u časnika za vezu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske i Hrvatske vojske te na toj funkciji stiže u ratom zahvaćeni Pakrac gdje izvršava različite vojne zadaće. U Pakracu dočekuje i ratnu operaciju „Bljesak“ tijekom koje je proživio svoje najdramatičnije, ali i najslavnije dane (Beck, 2010). Kruna pakračkih dana Veljka Barbierija jest priznanje počasnoga građanina grada Pakraca stečeno zaslugama tijekom Domovinskoga rata i kulturne obnove grada te memoari objavljeni u obliku ratnoga dnevnika pod naslovom *Tko je sa mnom palio kukuruz* (1996). Djelatnim je časnikom Hrvatske vojske do 2001. kad se umirovljuje.

Po završetku rata Barbieri piše knjige *Split – roman staroga grada* (1997) i *Hvar – kantilene i kartoline* (2000) su spoj kulturno-povijesne esejistike i beletristike. Krucijalno je izdvojiti i gastronomske kolumne za tjednik *Nacional* koje potom ujedinjuje u četiri knjige naslova *Kuharski kanconijer* (2002 - 2007), a gastronomiju i književnost povezuje i djelom *134 male priče o hrani* (2003) u kojima uz recepte nudi i razna gastronomsko-povijesna viđenja kulinarske kulture mediteranskoga podneblja. Suradujući s likovnim umjetnicima suautor je više grafičkih mapa: *Hektorović* (1987), *Hvar* (1988), *Split* (1994), *Tempesta* (1996), *Hanibal Lucić* (1999) te *Zapisi kruha i trbuha* (2004). Godine 2006. Barbieri piše romansiranu biografiju rimskoga cara naslova *Dioklecijan*, a dvije godine kasnije objavljuje novu inačicu s naglašenim fikcionalno-literarnim pristupom naslova *Ja Dioklo, Jupitrov sin*. Krajem 90-ih godina 20. stoljeća ponovno počinje pisati novinske kolumne, snimati televizijske priloge te organizirati književne simpozije, među kojima su „Sonetni dani“, „Dani Hanibala Lucića u Hvaru“ te „Kačićevi susreti u Makarskoj“. Od 1998. do 2004. dopredsjednik je Društva hrvatskih književnika (MH 2023).

Barbieri se kao vrstan prozaik odlučuje iskušati i u poeziji što rezultira zbirkama poezije *Sto koraka po šumi* (2009) i *Sto šesnaest valova* (2016). Nužno je spomenuti i romane *Rat za peti okus* (2015) te *Eliksir istine* (2016) kojima Barbieri ponovno uplovljava u distopijski žanr te ih se može ukomponirati u svojevrsnu gastronomsku trilogiju s romanom *Epitaf carskog*

gurmana jer je svima trima romanima zajednička borba gastronomijom protiv nametnutoga režima. Zanimanje za gastronomiju prenosi s književnosti na televiziju gdje je godinama voditelj emisije *Jelovnici izgubljenog vremena*, emitirane na HTV-u, u kojoj se bavi poviješću gastronomije (Visković 2010: 107).

2.2. Domovinski rat u Pakracu

Politička i ratna događanja u Pakracu tijekom prve polovice 90-ih godina 20. stoljeća priskrbila su gradu naziv „slavonskoga Knina“, a gotovo je i stekao naziv „Vukovar prije Vukovara“ zahvaljujući oštrim sukobima u okolnim pakračkim područjima (Ivančić 2015: 124). Rat Hrvatska enciklopedija definira kao oružani sukob između dviju ili više država, saveza ili većih društvenih skupina od kojih je barem jedna strana vojnički organizirana¹. U slučaju Domovinskoga rata naoružana vojnički organizirana strana bila je Jugoslavenska narodna armija (JNA). Tijekom rata na pakračkom području uništeno je više od 75 % stambenih objekata čime je ono svrstano na visoko četvrto mjesto po razrušenosti u Domovinskom ratu, odmah iza Vukovara, Hrvatske Kostajnice i Slunja (Dubljević 2010: 8).

Velik utjecaj na razvoj događaja tijekom 90-ih godina prošloga stoljeća imali su stanovništvo i geografski položaj grada Pakraca i njegove okolice. Prema zadnjem prijeratnom popisu stanovništva, dok je Hrvatska još bila dijelom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), a grad pripadao Zajednici općina Bjelovar, Pakrac je brojao približno 28 tisuća stanovnika, od čega se 46 % stanovnika izjašnjavalo Srbima, 36 % Hrvatima, 5 % Jugoslavenima, a u ostale skupine ubrajali su se Mađari, Talijani i Česi. Može se, stoga, reći kako je Pakrac, sa svojom okolicom, u prošleme stoljeću imao šaroliku etničku strukturu. Razvoju nesuglasica doprinosi i činjenica da je, nakon prvih provedenih višestranačkih izbora u Republici Hrvatskoj, od 75 zastupnika Skupštine Općine Pakraca čak 50 bilo Srba, a samo 18 Hrvata. Dana 16. lipnja 1990. na Gradskom stadionu smještenu između pakračke bolnice i Gavrinice, jugoistočnoga dijela grada koji je bio naseljen pretežito srpskim stanovništvom, okupilo se više od deset tisuća ljudi slušajući govore Veljka Džakule i drugih političara koji su širili velikosrpsku propagandu. Navedeni događaji ubrzali su neminovni početak rata u zapadnoj Slavoniji gdje je prva pucnjava zabilježena 18. kolovoza 1990. na Hrvatski dom u Pakracu tijekom zasjedanja Inicijativnoga odbora za Osnutak općinskoga odbora Hrvatske

¹ Hrvatska enciklopedija. *Rat*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

demokratske zajednice (HDZ). Sljedeći nemiri dogodili su se u noći s 28. na 29. studenoga iste godine, odnosno dan uoči proslave Dana Republike SFRJ. Samo tri mjeseca nakon toga, 22. veljače 1991., donesena je odluka Skupštine Općine Pakrac o pripajanju Pakraca Srpskoj Autonomnoj Oblasti Krajini (tzv. SAO Krajina). Ustavni sud Republike Hrvatske 28. veljače iste godine poništava odluku o pripojenju na žestoko protivljenje srpskih ustanika koje kulminira 1. ožujka mobilizacijom pobunjenika koji napadaju policijsku postaju pod vodstvom zapovjednika Jove Vezmara te razoružavaju hrvatske policajce. Istodobno postavljaju zapreke na ulazu u grad kako bi jedinice za posebnu namjenu iz Bjelovara i Zagreba bile spriječene prodrijeti u Pakrac. No, specijalci uspješno uklanjaju barikade te se 3. ožujka donosi odluka o vraćanju stanja na ono kakvo je bilo prije 1. ožujka, odnosno da se Pakrac neće pripajati SAO Krajini. Napad na policijsku postaju smatra se početkom rata na pakračkom području.

Ratno stanje u Pakracu ne jenjava, čest je vandalizam, događaju se ubojstva i otmice, podmeću se eksplozivi. Dana 19. kolovoza 1991. započinje novi napad na Pakrac, odnosno kvart Krndiju koju nastanjuje pretežno hrvatsko stanovništvo, te sela Prekopakra, Dobovac i Filipovac, a pucnjava je stizala pretežno iz Pakračkih vinograda i Gavrinice smještenih na brdima gdje je neprijatelj imao dobar položaj. Hrvatske snage uspijevaju odoljeti napadu istjeravši pobunjenike iz grada koji se raspršuju po okolnim brdima odakle će sve češće i jače napadati po širem području Pakraca (Ćurak 2006: 68). U napadu 19. kolovoza pakračka bolnica trpi teška oštećenja usprkos postavljenim oznakama Crvenoga križa. Pobunjenici čak nastoje spriječiti evakuaciju pacijenata, no u noći s 28. na 29. rujna 1991. pripadnici Zbora narodne garde uspijevaju provesti plan evakuacije. Improviziranim putem omogućen je prijevoz pacijenata u šest autobusa do Kutine kamo bivaju smješteni. Tako ova bolnica nije pretrpjela teške gubitke kao ona u Vukovaru.

U Pakracu se sukobi zaoštravaju te se pojačava srpska agresija na širem području. Jedna od najvećih tragedija Domovinskoga rata vezana je uz pakračko područje, točnije uz selo Kusionje. Glavni stožer Hrvatske vojske šalje u Pakrac satniju bjelovarske 105. brigade. Do hrvatskih snaga stigla je dojava kako će srpska strana imati smjenu straže u selu Kusionjama što bi omogućilo pripadnicima 105. brigade nesmetani proboj u improviziranom oklopnom vozilu. Pripadnici satnije 8. rujna 1991. ulaze u selo Kusionje te u ranim jutarnjim satima upadaju u zasjedu neprijatelja koji je čekao sa druge strane te zatvorio prolaze i napao improvizirano oklopno vozilo koje je uništeno djelovanjem raketnoga bacača. Bjelovarski branitelji zaklon pronalaze u obližnjoj kući iz koje nastoje pružati otpor, no neprijatelj ih nadvladava usprkos poduzetoj akciji spašavanja zarobljenika. Pobunjeni Srbi sljedećega dana miniraju kuću, a

ostale preživjele branitelje mučki ubijaju te tako pokolj 20 hrvatskih branitelja u Kusionjama ostaje zapamćen jednim od najkrvavijih događaja novije hrvatske povijesti. Na pakračkom području poznato je više stratišta na kojima su stradavali nesrpski civili, a uključuju Pakračke vinograde, Dragović, Donju Šumeticu, Gavrnicu i Donji Čaglić. U mjestu Bučje koje se nalazi na cesti Pakrac–Požega postojao je logor u kojemu je ubijeno više od stotinu civila. S hrvatske strane zabilježeno je ubojstvo srpskih civila u Pakračkoj Poljani u jeseni 1991. za čije je izvršenje osumnjičena MUP-ova postrojba za posebne namjene pod zapovjedništvom Tomislava Merčepa

Osnutkom 76. samostalnoga bataljuna 28. listopada 1991. započinje organizirana obrana Pakraca i njegove okolice. Šest satnija činilo je bataljun, a svaka je brojila stotinjak vojnika čineći ukupno 700 aktivnih vojnika i 500 pripadnika logističkih postrojbi (Klasnić 1997: 150, 151). Razdoblje studenoga i prve polovice prosinca obilježeno je nemirima i postupnim napredovanjem hrvatske obrane koja oslobađa pakračka sela. U operaciji „Alfa“ koja započinje na Badnjak 1991. sudjeluje 76. bataljun. Cilj akcije bio je oslobađanje pakračkoga područja i napredovanje prema rijeci Savi, no postignut je polovičan uspjeh jer nakon prvotnih uspješnih proboja neprijatelj poduzima protuudar. Hrvatske snage suočene su s velikim gubitcima te se operacija obustavlja i na snagu stupa Sarajevsko primirje 3. siječnja 1992., a na pakračko područje pristižu Misije Ujedinjenih naroda s jordanskim, nepalskim, kanadskim i argentinskim vojnicima.

Pobunjenici neprestano krše primirje u razdoblju od 1992. do 1995. pa se često mogu čuti pucnjave iz obližnjih naselja te biva očito kako pomoć mirovnih snaga nije dovoljna, već se mora poduzeti akcija oslobađanja koja se konačno odvija u svibnju 1995. Glavni stožer Hrvatske vojske u travnju donosi odluku o pokretanju vojno-redarstvene operacije „Bljesak“ koja službeno započinje 1. svibnja i kojom se treba osloboditi cjelokupna zapadna Slavonija. U Pakracu su zaduženja primili 76. bataljun, daruvarska 52. domobranska pukovnija i 105. bjelovarska brigada, no nije bilo potrebe za velikim vojnim djelovanjima. Već u poslijepodnevnim satima sljedećega dana stiže obavijest o oslobađanju Okučana i drugih pobunjeničkih uporišta, čime je oslobođena i cesta Lipik–Okučani, te je pregovorima zaključeno kako se srpski pobunjenici moraju predati u roku od 24 sata. Vođe pobune oglušili su se na izdanu zapovijed te se pojavljuje novi paljbored, stoga su 4. svibnja UN-ovim transporterom dovezeni Stevo Harambašić, zapovjednik 51. brigade 18. korpusa SAO Zapadna Slavonija, i vođa pobunjenih Srba, Veljko Džakula. Čišćenje teritorija traje do 11. svibnja te time završavaju vojne akcije na području zapadne Slavonije (Ivančić 2015: 133).

3. *Tko je sa mnom palio kukuruz*

3.1. O djelu

Prozno djelo Veljka Barbierija *Tko je sa mnom palio kukuruz* tiskano je godine 1996. godine u nakladi Društva hrvatskih književnika. Memoarski zapisi prvotno se objavljuju u novinama *Hrvatsko slovo* u razdoblju od 28. travnja 1995. do 26. siječnja 1995. kada izlazi posljednji zapis, a tek završetkom rata objedinjuju se u ratnu autobiografiju pakračkoga kraja *Tko je sa mnom palio kukuruz* (Rem 1997: 115). Knjiga broji ukupno 41 ratni zapis u kojima Barbieri iznosi opise ratne svakodnevice pakračkoga područja kojima nazoči u završnim ratnim danima uoči vojno-redarstvene operacije „Bljesak“ i događaje koji su netom slijedili te privikavanje na novonastali mir i budućnost koja će zateći Pakrac, ostatak Slavonije, ali i cjelokupnu Republiku Hrvatsku s njenim braniteljima. Zapisi se ne odnose samo na pakračke događaje, nego se autor retrospektivno prisjeća i ratnih početaka koje proživljava na Južnom bojištu, kao i svoga djetinjstva te osoba koje su obilježile njegovu mladost.

3.2. *Tko je sa mnom palio kukuruz* u kontekstu hrvatskoga ratnog pisma

Od samih svojih početaka 20. stoljeće obilježeno je mnogim ratnim sukobima među kojima su najveće žrtve donijeli Prvi i Drugi svjetski rat. Krajem druge polovice stoljeća u Hrvatskoj se razbuktava Domovinski rat za koji Strahimir Primorac (2012) tvrdi da je događaj od najveće važnosti za promjenu slike hrvatske književnosti u tome razdoblju.

Devedesete su godine snažno obilježene mimetiziranjem izvanknjiževne zbilje za što je ratna proza vrstan primjer. Također je prisutna dominacija dokumentarizma, jake zbilje dokumentarno-publicističkih, biografskih i autobiografskih zapisa (Mikulaco 2018: 358). Književnost devedesetih pruža odgovore na pitanja zbilje. Početkom rata na prostoru Republike Hrvatske, ali i u inozemstvu, pojavljuju se različite literarne vrste koje uključuju pisma, apele, iskaze i pjesme objedinjene pod nazivom hrvatsko ratno pismo. One su zbroj tekstova koji su izravno povezani s ratnom pojavom i njezinim posljedicama. Predstavnici hrvatskoga ratnog pisma postižu najveća ostvarenja u prvim ratnim godinama, odnosno 1991. i 1992. Goran Rem

autore ratnih zapisa naziva kamermanskim subjektima koji svoje lice prikazuju etičkim naporom što bližega praćenja i prikazivanja Drugoga (Rem 1997: 13). Takvi autori nazivaju se i medijskim ratnicima bez obzira na to jesu li zaista sudjelovali u ratu ili nisu. Premda je rat odavno završio, o njemu se ne prestaje pisati ni u 21. stoljeću, a Flaker prozu nastalu nakon 2010. naziva hrvatskom zaraćenom književnosti.

Memoarska knjiga *Tko je sa mnom palio kukuruz* prema Primorčevoj podjeli pripada tekstovima čija se radnja odvija u stvarnom ratnom vremenu, neposredno prije ili nakon njega (Primorac 2012: 29). Ovaj navod može se potkrijepiti praćenjem objavljivanja memoarskih zapisa Veljka Barbierija koji započinju 28. travnja 1995., neposredno prije početka vojno-redarstvene akcije „Bljesak“, a završavaju objavom 26. siječnja 1996. kada je rat i službeno gotov. Na sadržajnoj se razini također uočavaju elementi obiju skupina. Tijekom trajanja bitaka subjekt memoara više je usredotočen na aktualna zbivanja i detaljno opisivanje bitaka, privođenja i dr., dok je završetkom rata više usmjeren mišlju na budućnost i sudbinu hrvatskih ratnika, kao i na traumu. Uzevši u obzir element traume Barbierijev tekst može se prema odrednicama Dubravke Oraić-Tolić definirati traumatskim romanom jer nastaje u neposrednu susretu s ratom koji opisuje živi svjedok i sudionik zbivanja (Oraić-Tolić 2016: 709). Nadalje, Barbieri u ovome djelu održava jasnu razdjelnicu između žrtve i agresora nudeći vjeru u mir i slobodu koji nisu nedostižni ideal, nego će postupno uslijediti.

4. Odnos autobiografije i memoara

4.1. Početci zapisivanja autobiografije

Od davnina je u ljudskoj svijesti prisutna težnja za opisivanjem i analiziranjem sjećanja usmenim ili pisanim putem jer tim se činom nastoji obnoviti i preispitati individualno iskustvo okolnoga svijeta, ali i vlastita osobnost. Čovjek zapisom ostavlja trag u prošlosti, bilježi svoju egzistenciju, vlastito svjedočanstvo povijesnoga trenutka unutar određenoga vremenskog odsječka.

U antičko vrijeme životi su bili izloženi javnosti, privatno, odnosno intimno nije postojalo, stoga se nije ni zapisivalo. Unutarnji život i nijemo mišljenje su čovjeku iz antičke Grčke bili su nepoznanica jer je cijeli njegov život postojao pokazujući se na vanjštini u čujnom ili vidljivom obliku (Bahtin 2019: 393). U to vrijeme pišu se apologije života, odnosno govori u obliku obrane, među kojima je najpoznatija Izokratova autobiografija koja je imala velik

utjecaj na svjetsku književnost (Bahtin 2019: 397). Postojanje nijeme i nevidljive, intimne jezgre u čovjeku počinje se prepoznavati u helenističkoj i rimskoj epohi. Autobiografije se tada pišu kako bi se obiteljsko-rodovska tradicija mogla prenositi s koljena na koljena i čuvati u arhivima. Gaj Julije Cezar, rimski vojskovođa, državnik i pisac također je poznat po pisanju historiografskih memoarskih djela kao što su *Komentari o Galskom ratu (Comentarii de bello Gallico)* i *Komentari o Građanskom ratu (Comentarii de bello civili)*². Među prve zapise koji se zaista mogu držati autobiografijama idu *Ispovijesti* svetoga Augustina datirane u 4. stoljeće u kojima svetac dijeli svoja intimna viđenja svijeta, vlastitih misli, ali i progovara o obraćenju (Grgić 2016: 193). Osnovne forme antičke autobiografije imale su velik utjecaj na razvoj tih formi u europskoj književnosti (Bahtin 2019: 406). U kontekstu književnosti hrvatskih krajeva prve dokumentirane tekstove s opisima elemenata vlastitoga života uočavaju se u korpusu djela Paulusa de Pula (Pavla Pavlovića), hrvatskoga ljetopisca iz naraštaja zadarskih patricija. On u kroničarskom djelu *Sjećanja Pavla Pavlovića, zadarskog patricija* (lat. *Memoriali Pauli de Paulo patricii Iadrensis*), pisanu na latinskome jeziku, zapisuje političke i javne događaje koji se zbivaju u gradu Zadru i njegovoj okolici na prijelazu 13. i 14. stoljeća. Janus Pannonius (Jan Panonije, odnosno Ivan Česmički) piše elegije u koje unosi autobiografske elemente. Primjer je tužbalica *Ad animam suam* u kojoj opisuje svoja duhovna stanja. Matija Vlačić Ilirik piše šest autobiografskih tekstova, među kojima je najznačajniji *Apologia Matthiae Flacii Illyrici ad scholam Wittenbergensem in Adiaphoris causa* (1549). U navedenom tekstu uočavaju se opća mjesta religioznih autobiografa kao što su kriza, patnja, spoznaja sebe u vjeri (Zlatar 1992: 125). Bartol Kašić godine 1649. piše opširnu autobiografiju *Vita P. Bartholomaei Cassii Dalmatae ab ipsomet conscripta* koju nije dovršio. Baltazar Adam Krčelić u *Annuama* koje piše od 1748. do 1767., uvodi, uz brojne predaje i povijesne činjenice, i elemente autobiografskoga diskursa opisujući događaje kojima je nerijetko bio svjedokom. Autori su koji također u svoja djela unose segmente pisanja o vlastitim životima i iskustvima. Takve tekstove u kojima su prepričavani sadržaji života neke osobe Philippe Lejeune naziva osobnom književnosti (franc. *littérature personnelle*) (Lejeune 1975: 202). Do 19. stoljeća rijetki su pisali djela s autobiografskim elementima te je riječ uglavnom bila o pripadnicima velikaških i uglednih obitelji. Dolaskom 19. stoljeća na književnu scenu stupa promjena te dolazi do „demokratizacije pisanja“ kojom pisanje, pa tako i autobiografski diskurs, postaje češćom pojavom unutar drugih društvenih slojeva.

²Hrvatska enciklopedija. *Gaj Julije Cezar*. Leksikografski zavod Miroslava Krležje, 2021

Tijekom 20. stoljeća brzo raste broj novoizdanih autobiografija i memoara u usporedbi s prijašnjim stoljećima te tako široj publici postaju izvor informacija o događajima iz intime drugih ljudi. Helena Sablić Tomić navodi kako fenomen popularizacije autobiografija osobito raste u drugoj polovici 20. stoljeća, točnije od 1990. Dolazi do pojačanoga projiciranja kontekstualnoga zgušnjavanja udaljenosti između kolektivnoga i individualnoga pamćenja (Sablić Tomić 2002: 8). Književnopovijesne i književnoteorijske grane znanosti tada počinju temeljitije izučavati autobiografiju kao narativni žanr visokoga stupnja vjerodostojnosti.

4.2. Definiranje autobiografije

Riječ autobiografija dolazi od spoja grčkih riječi *autos* koja znači 'sam', *bios* što označava 'život' te *graphein* u značenju 'pisati', odnosno može se reći kako pojam označava samoopisivanje vlastitoga života. William Dilthey odredio je autobiografiju „najvišim i najpoučnijim oblikom u kojem se susrećemo s razumijevanjem života“ (Dilthey 1980 :261). Ipak, kada je riječ o autobiografiji, valja imati na umu kako je tu vrstu narativnoga teksta nemoguće u potpunosti odrediti zbog razjedinjenih formalnih i sadržajnih sastavnica, no kroz sve tipove autobiografske proze dosljedno se proteže težnja za projekcijom stvarnoga života koju pripovjedač iznosi. Pozicija pripovjedača reflektira se prema trima odrednicama koje je uspostavio Gerard Genette, a to su stajalište, kontakt i status. Stajalište određuje poziciju pripovjedača u odnosu prema likovima s obzirom na vremensko-prostornu udaljenost te on može biti unutar dijegetički ili izvan dijegetički. Kontakt u autobiografskoj prozi modelira odnos i stav čitatelja prema pripovjedaču i prema tekstu, a status je uvjetovan kontekstualno kao i samom pripovjedačkom djelatnošću koja upućuje na pouzdanost i pripadnost žanrovskoj ili stilskoj tradiciji (Sablić Tomić 2002: 35).

Autobiografske tekstove može se razlikovati prema namjeni pisanja; neki su unaprijed određeni, naručeni te se očekuje da ispune uvjerenja javnosti, dok drugi nastaju iz intimne i osobne potrebe. Potonji tip češći je u suvremenih autobiografa.

Sablić Tomić autobiografske tekstove razlučuje prema modelu i tipu; kada je riječ o modelu, navode se:

- 1) dnevnik
- 2) memoari

3) pisma.

Dnevnik je oblik narativnoga teksta u kojemu autor teži dokumentiranju događaja koji su se dogodili samomu piscu u određenom razdoblju te se nastoje zapisati u što kraćem vremenskom odmaku od trenutka zbivanja čime zapis postaje vrijedan akt suvremene povijesti. Kada je riječ o memoarima, jedna od glavnih značajki toga autobiografskoga modela jest pisanje s vremenskim odmakom, odnosno kada se odnos prema istini može objektivno uspostaviti i iznositi. Pri pisanju memoara teži se fokusirati se na javne događaje, a one intimne najčešće zadržati u tajnosti te pri naraciji nuditi što veću vjerodostojnost. Pisma predstavljaju epistolarni medij pisanja u kojemu se subjekt beziznimno obraća drugoj osobi te je često zasićen raznim temama i pojedinostima iz privatnoga života pojedinca.

Tipologija suvremene autobiografske proze određena je prema sljedećim narativnim postupcima:

- 1) sudjelovanje pripovjedača u radnji,
- 2) odnos autobiografskoga subjekta prema kategoriji vremena,
- 3) tipovi diskursa (Sablić Tomić 2002: 24).

Prema stupnju sudjelovanja pripovjedača u radnji autobiografsku prozu može se podijeliti na autobiografiju u užem smislu (podrazumijeva autodijegetsko pripovijedanje), pseudoautobiografiju (lik i pripovjedač međusobno su autentični, ali nisu identični autoru), moguću biografiju (odnosi se na fiktivnu priču) te biografiju (ne postoji identifikacija između autora i pripovjedača).

Uzevši u obzir odnos autobiografskoga subjekta prema kategoriji vremena autobiografije možemo podijeliti na više podvrsta:

- 1) Asocijativna autobiografija odnosi se na fragmentarno pripovijedanje prisjećanjem. Ono ne slijedi kronologiju već referentni odnos prema predmetima, osobama ili događajima koji prikazuju osobni život te se može, ali i ne mora, uklopiti u vrijeme pripovijedanja na razini cijeloga diskursa. Primjeri su ove vrste autobiografije romani *Svila, škar*e Irene Vrkljan i *Zašto sam vam lagala* Julijane Matanović.
- 2) Kronološki omeđena autobiografija tematizira određenu dimenziju društvenoga vremena gdje je prisutna egzistencijalna ugroženost subjekta uzrokovana vanjskim utjecajima. Unutar skupine ova se autobiografska podvrsta može podijeliti na još dvije skupine.

Privatno omeđena autobiografija posljedica je zbivanja unutar privatnoga prostora, a povod može biti bolest. Primjer je roman *Hologrami straha* Slavenke Drakulić. Društveno omeđena autobiografija nastaje kao posljedica zbivanja u izvanjskom prostoru kao što su, primjerice, rat, prognanstvo. Knjiga *Ljubavnici i ludaci* Julienne Eden Bušić posljedica je promjena uvjetovanih otmicom zrakoplova (Sablić Tomić 2002: 68).

Mirna Velčić (1991: 18) autobiografiju drži rubnim žanrom jer se u njoj miješaju pripovijedanja zbiljskih i izmišljenih događaja te stvarnih i izmišljenih likova, a Andrea Zlatar (1996: 5) govori kako je riječ o autobiografskoj formi naracije u svakome tekstu „ja“–pripovijedanja. Mnogi autori različito određuju elemente autobiografskoga diskursa, stoga je u ovome radu izneseno nekoliko interpretacija.

4.3. Memoari

Memoari pripadaju modelu autobiografske proze te ih također karakterizira pisanje u prvom licu jednine, odnosno pisani su iz perspektive memoarskoga subjekta. Teme kojih se dotiču memoari najčešće proizlaze iz problematizacije političke, socijalne i kulturne stvarnosti promatrane iz pozicije subjekta, to jest autora, koji nastoji iznijeti vjernu sliku stvarnosti. Pisci memoara uglavnom su osobe priznate u javnom životu (obnašatelji socijalne ili političke dužnosti). Upravo važnost društvene uloge legitimira autora, a „status mu osigurava autoritet i dignitet izrečenoga, omogućava preuzimanje odgovornosti nad napisanim i potvrđuje njegovu ulogu u zbivanjima“ (Sablić Tomić 2002: 149).

Milivoj Solar (2005: 225) memoare naziva književnom vrstom koja ujedinjuje povijesno-znanstveni interes s umjetničkim oblikovanjem. Za razliku od dnevnika čiji diskurs u većini slučajeva predstavlja komunikaciju dnevničkoga subjekta sa samim sobom, u memoara je karakteristično upućivanje javnosti s namjerom da se u budućnosti procijeni ono što se uistinu zbivalo u određenom periodu, to jest da se iznesu vjerodostojne činjenice. U prilog vjerodostojnosti diskurzivnoga teksta idu i pridodani dokumenti poput fotografija, isječaka novinskih članaka i faksimila. Prilažući navedene materijale memoarski subjekt kod recipijenta nastoji reflektirati svijest o tome da su memoarski zapisi povijesno mjerodavna svjedočanstva

o minulim događajima i osobama. Modeliranje zbilje u historiografiji naglasak postavlja na prikazivanje događaja, a tumačenje je za ovu vrstu prikaza irelevantno što proizlazi iz nastojanja da se tekst izloži objektivno. U diskursu dnevnika fokus je na autoru i njegovim intimnim događajima dok u memoarskim tekstovima autor ostvaruje pasivan odnos prema samome sebi te se „memoarski subjekt raspršuje u projekciji zbilje“ (Sablić Tomić 2002: 151).

Uzevši u obzir sve navedeno, Sablić Tomić razlikuje memoare u odnosu na autobiografsku prozu prema sljedećim kategorijama:

- 1) sadržaj – memoarski subjekt primarno pruža obavijesti o svojoj okolini u najširem smislu, a u autobiografijama je subjekt središte svih perspektiva
- 2) retorička priroda teksta – u memoarima se legitimira dojam historiografskoga umjesto literiziranoga pripovijedanja
- 3) identitet subjekta – u memoarima se nastoji reducirati na samo jednu njegovu dimenziju, najčešće društvenu, dok se u autobiografijama nastoji spoznati njegova potpunost (Sablić Tomić 2002: 150).

S obzirom na to da autor memoara nastoji predočiti istinsko stanje stvari iz historiografske perspektive, može se zaključiti kako je za navedeni autobiografski model memoara ključan kriterij vjerodostojnost. Vjernim bilježenjem događaja, to jest prikazivanjem povijesnoga slijeda, autor, koji je ujedno i subjekt, legitimira vlastiti identitet i osobne odnose prema opisanim događajima. Tijekom pripovijedanja autor se služi retrospekcijom, odnosno prisjećanjem, te mu upravo takav pristup omogućuje selekciju događaja i navođenje onih koje smatra važnima za kontekst djela i zbilje koju iznosi. Zlatar takvo stajalište pripovjedača naziva *post festum* (hrv. *nakon svetkovine*) insinuirajući da se nalazi u poziciji gdje iz sadašnjosti pripovijeda o prošlosti iz točke povlaštene objektivnosti (Sablić Tomić 2002: 152).

4.4. Tipologija memoara

Helena Sablić Tomić (2002) nudi klasifikaciju memoarske proze s obzirom na dominantne narativne strategije preko kojih se ogleda pozicija subjekta u odnosu na tematizirana događanja, a ona je sljedeća:

- 1) Personalni memoari tematiziraju privatne odnose memoarskoga subjekta kojima teži iznijeti duh tadašnjega vremena s važećim društvenim normama koje su utjecale na

stvaranje svjetonazora samoga subjekta, a nastaje retrospektivnim pripovijedanjem u prvome licu jednine. Sablić Tomić izdvaja *Život je kratak san* Ernesta Bauera i *Tragove prošlosti* Vilme Vukelić kao reprezentativne primjerke ovoga tipa memoara.

- 2) Socijalni memoari razlikuju se utoliko što subjekt ne predstavlja aktivnoga aktera u opisivanim događajima, nego je samo prikazivač koji uz što objektivnija nastojanja riječima oslikava društvena i ideologijska zbivanja određenoga vremena, a vjerodostojnost ostvaruje prinošenjem dokumentiranih razgovora, fotografija i dokumenata. Nekronološki slijed događaja i polidiskurzivnost u obliku dnevničkih, epistolarnih, esejističkih metodologija također je odrednica socijalnoga tipa memoara čiji autori nerijetko obnašaju javne dužnosti i zapisuju događaje vezane uz društvene uloge. Takvim memoarima smatrani su *Krivovjernik na ljevici* Ivana Supeka, *Moja sjećanja na Hrvatsku* dr. Nikole Rušinića te *Živjeti – nedoživjeti I-II* Bogdana Radice. Sablić Tomić zbog opsežnoga korpusa otvara mogućnost uvođenja podtipa žanra koji naziva političkim memoarima za čije predstavnike navodi Slavena Leticu s memoarima *Obećana zemlja – politički antimemoari* i *Divlje misli – ilustrirana kronika zabranjenih misli i zakašnjele povijesti* te Savku Dabčević Kučar koja piše *'71. – hrvatski snovi i stvarnost, I. i II.*
- 3) Povijesni memoari obuhvaćaju, kao što naziv i govori, povijesne događaje koji su obilježili društvo određenoga vremena, a vrlo su često teme ratovi i pojedine bitke. Subjekt memoarskoga zapisa, odnosno autor, u većini slučajeva biva i sam sudionikom događaja o kojima piše te u njima igra manje ili više važnu ulogu. Subjekt uz vlastiti iskaz prenosi i iskaze drugih aktera povijesnoga zbivanja uz prilaganje dnevničke, publicističke i dokumentarne građe zbog čega se može ustvrditi polidiskurzivnost naracije čija je uloga isticanje dokumentarnosti. U ovome tipu memoara subjekt ne pokušava dekonstruirati svoj identitet kako bi iznova percipirao sebe, već nastoji prikazati povijesni tijek razdoblja ili tematiziranoga zbivanja uvažavajući uzročno-posljedičnu vezu događaja iz perspektive pojedinca (Sablić Tomić 2002: 164). Sablić Tomić tvrdi kako subjekt prikazuje određeno povijesno stanje iz pozicije razlike u odnosu na kontekst jer je memoarist svjedok i stjegonoša vlastite generacije kao i ostali njegovi suvremenici. On u sebi sažima velike sukobe stoljeća kao i drugi, ali si je zadao cilj da opiše tu jednakost

uvjeravajući sebe da njegova sjećanja dijele svi suvremenici. S obzirom na to da je tema povijesnih memoara često od velike važnosti za povijest neke skupine ljudi, autor nastoji što više smanjiti ili reducirati vlastitu privatnu dimenziju. Tim je postupkom funkcija memoarskoga subjekta prepoznavanje, vrednovanje i razumijevanje povijesnih činjenica. Iz istoga razloga literariziranost u ovom tipu memoara svedena je na minimum što usporedno pojačava značaj historiografskoga diskursa. Usprkos tome što je historiografska točnost jedna od ključnih značajki povijesnih memoara, nije neobično što se u njima mogu pronaći i zapisane anegdote iz života povijesno i društveno važnih osoba o kojima se govori. One ne umanjuju objektivnost stajališta, nego doprinose stjecanju percepcije o životima tih ljudi nastojeći omogućiti recipijentima bolje razumijevanje njihovih javnih uloga i privatnoga života. Vrsni primjerci povijesnih memoarskih tekstova hrvatske književnosti su *Sve moje bitke* pokojnoga generala Janka Bobetka, *Bitka za Vukovar* Alenke Mirković–Nađ i Davora Runtića koji pišu memoare Mile Dedakovića Jastreba, zapovjednika obrane Vukovara. Ovoj vrsti pripadaju i *Rat koji nismo htjeli* Davorina Rudolfa te *Krvavi hrvatski Uskrs* Emila Šredla. Djelo Veljka Barbierija *Tko je sa mnom palio kukuruz* također se može svrstati u povijesni tip memoara.

4.5. Odrednice memoara u djelu

Kao što je prethodno navedeno, prozu Veljka Barbierija *Tko je sa mnom palio kukuruz* valja definirati povijesnim memoarima prema klasifikaciji Helene Sablić Tomić. Budući da je u samome podnaslovu djela naznačeno (*Pakrački dnevnik*), nužno je objasniti zašto se ovo djelo ipak ne ubraja u dnevnički model autobiografske proze. Goran Rem drži kako je djelo ratna autobiografija lipičko-pakračkoga kraja te da je jedno od ponajboljih djela hrvatske ratne proze, pa čak i cjelokupne suvremene proze (Rem 1997: 115).

Neprijeporna je činjenica kako djelo pripada autobiografskoj prozi ispunjavajući djelomično definiciju koju nudi Philippe Lejeune, a glasi da je „autobiografija retrospektivni prozni tekst kojim neka stvarna osoba pripovijeda vlastito življenje, naglašavajući svoj osobni život, a osobito povijest razvoja svoje ličnosti“. Autobiografija je svako djelo koje ispunjava istovremeno uvjete četiriju kategorija. Prva je oblik upotrebe jezika, a može se odnositi na ono u prozi i pripovijedanje. Druga je kategorija tema koja obuhvaća osobni život i povijest razvoja ličnosti. Treća je situacija autora što se referira na identičnost autora (čije se ime odnosi na neku

stvarnu osobu) i pripovjedača. Posljednja kategorija jest pozicija pripovjedača koja može označavati identičnost pripovjedača i glavnoga lika te retrospektivna perspektiva pripovjednoga teksta (Lejeune 1975: 202).

Philippe Lejeune nadalje tvrdi kako memoari ne ispunjavaju odrednicu autobiografskoga teksta koja se referira na temu, osobni život i povijest razvoja ličnosti. U prozi Veljka Barbierija stvarni lik, autor, prikazuje retrospektivnom naracijom događaje od najranijih ratnih dana pa sve do netom završenih bitaka. Naime, Barbieri je sudjelovao u Domovinskom ratu kao dragovoljac još od godine 1991. pa sve do samoga kraja rata koji dočekuje u Pakracu kao časnik za vezu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske. Djelo od spomenute definicije autobiografije odudara po tome što autor, stvarna osoba, ne naglašava intimnu stranu vlastitoga života ni razvoj ličnosti, dapače, informacije o funkciji autora u Pakracu ne navode se u djelu *Tko je sa mnom palio kukuruz*. Autor u memoarima spominje neke elemente vlastitoga života, primjerice govori o svojoj obitelji: „...a otišao kući pod punom ratnom opremom. Kod kuće Gordana i Sara. Kad god se vratim, u njih osjećam stanovitu nesigurnost, kao da pitaju jesam li se promijenio i kakav sam se ovaj put vratio. A ja se već četiri godine uvijek vraćam isti“ (Barbieri 1996: 22). Obavijesti koje autor nudi su šture, doznaju se samo imena supruge i kćeri, informacije iz privatnosti obiteljskoga doma su izuzete. Još jedna obavijest koju nam pruža jest datum rođenja: „jučer, 14. svibnja 1995., navršio sam 45 godina. Potpuno nevažna činjenica...“ (Barbieri 1996: 17). Sablić Tomić (2002) također navodi kategoriju sadržaja kao razlikovni element u odnosu na autobiografsku prozu drugih modela, odnosno zanemarivanje detalja iz osobnoga života, ali davanje detaljnih informacija o okolini. Goran Rem potvrđuje podrobno navođenje imena i datuma, to jest „besprijeckorno štovanje imena“ (Rem 1997: 115) u djelu *Tko je sa mnom palio kukuruz*. Autor je točan pri navođenju imena suboraca, građana Pakraca, ali i datuma ratnih zbivanja, osobito onih na ratnim počecima koje proživljava na „Južnom bojištu“ u postrojbi koja je uvelike obilježila njegov ratni put. Preciznost podataka vidljiva je u zapisu „Tolerancija“ nadnevka 16. lipnja 1995. u kojemu Barbieri odaje priznanja sudionicima Domovinskoga rata koji nisu hrvatske nacionalnosti, uključuje Nijemce, Talijane, Čehe, a u nekim zapisima navodi čak i poneke Srbe:

Nijemci su, primjerice, braća Osterman, obojica ranjeni i svaki na svoj način pogođen ratom... Zvonimir Miler također je iz takve njemačke obitelji. Isti su nacionalni korijeni obitelji Nemeć, Miroslava i Roberta, oca i sina, dragovoljca 1991. Podrijetlom Talijan bio je Ivica Cavalli, dragovoljac od prvog dana poginuo u obračunu s teroristima 1994., Marko Martinelli, današnji predsjednik pakračke HVIDRA-e, braća Straga Bepi i Gjuro te načelnik Lipičkoga

poglavarstva Marino Zanetti. Među mnogim borcima češkoga podrijetla poznati su Miroslav Vacek i Josip Huška Gonzo...(nepravda će se ispraviti) prema dvama bošnjačkim zapovjednicima, Nailu Bruliću Babi, zapovjedniku Pakračke policijske postaje...a i prema Feridu Fazliću, zapovjedniku 52. domobranske pukovnije...Emir Delić Riba ne traži nikakvu pravdu. (Barbieri 1996: 36)

U navedenom ulomku jasno su vidljive historiografske strategije i dokumentiranost pomoću kojih proza Veljka Barbierija može poslužiti kao kvalitetna građa za hrvatsku historiografiju koja se u suvremeno doba obilato služi autobiografskim i memoarskim korpusom u istraživanju prošlosti modernoga i suvremenoga doba (Grgić 2016: 208).

Također se očituje usmjerenost na društvene događaje i okolinu s kojom se autor susreće, čemu ima pristup zahvaljujući svojoj časničkoj funkciji u zajednici. Događaji koje autor bilježi iz svoje pozicije od znatne su važnosti za noviju povijest Republike Hrvatske, primjerice vojno-redarstvena akcija „Bljesak“ kojoj je Barbieri bio živim svjedokom. Grgić tvrdi kako je upravo uloga pisca u društvu ključna za uvrštavanje djela u korpus memoara jer mu ona omogućava kretanje u najvišim društvenim, pa čak i državnim vrhovima. Primjer događaja kojem Barbieri nazoči te ima važnu ulogu u provedbi jest privođenje Veljka Džakule i Steve Harambašića, vodećih ljudi takozvane SAO Republike Srpske Krajine. Pripovijeda o trenutku Harambašićeve predaje:

Gledamo se. Otpasuje opasač a Nikola mi predaje njegov pištolj. On ne govori ništa. Dok uzimam oružje, na trenutak oborim pogled na sat na njegovoj ruci. Ako je išao točno, bilo je 16:15 sati, 4. svibnja 1995. Kao časniku HV-a, predao mi se čovjek čije sam ratno kretanje pratio godinu dana. (Barbieri 1996: 13)

Opis navedenoga događaja pruža recipijentima uvid u činjenice koje su inače skrivene od očiju javnosti.

5. Likovi

5.1. Povratak u djetinjstvo

U djelu *Tko je sa mnom palio kukuruz* poštuju se načela autobiografskoga diskursa koja se odnose na istovjetnost autora, pripovjedača i lika. Kako bi se razjasnio sam naslov memoarskoga djela, nužno je reći nešto o pripovjedačevu, odnosno autorovu djetinjstvu koje je provodio u Pakracu. U ranoj drugoj polovici 20. stoljeća nije bilo neuobičajenim da roditelji šalju djecu rodbini u druge krajeve kako bi ondje provodila praznike, osobito ako su ti članovi rodbine bili boljega imovinskog stanja. Djeca su dolazila unapređivati svoja znanja, a takav je slučaj bio i s mladim Veljkom Barbierijem koji o svome djetinjstvu progovara u dnevničkom zapisu objavljenju 2. veljače 1996. započevši ga rečenicom: „*Vrijeme je da se ispovjedim vlastitome pismu*“ (Barbieri 1996: 154). Naime, roditelji su ga kao dječaka poslali godine 1957. na ljetne praznike k tetku i teti Živki i Marinku Zaninović u Pakrac. Svrha tamošnjega boravka nije bilo samo bezbrižno provođenje praznika, već je došao pripremiti se za drugi razred osnovne škole jer, kako sam tvrdi, prvi nije najbolje savladao. Tetak, koji je tada bio mladi liječnik i teta, još uvijek studentica povijesti, bili su dobri učitelji malome Veljku koji je bio nevješt u čitanju i računanju. Za njega je dolazak u ovaj mali slavonski gradić predstavljao veliku promjenu jer kaže kako se do tad nije odmicao od djeda i bake s kojima je živio u Makarskoj. Boravak u Pakracu prije dolaska držao je prisilnim radom.

Sjećanja mu ispunjava priroda slavonskoga krajolika i uspomene na bistru i hitru rijeku Pakru koja je bila toliko drugačija od mora koje je do tad poznavao. I sam je grad prema sjećanjima bio razlistan i vedar. Prve teške dane razvedravali su mu dvogodišnja sestra Vesnica i njemački ovčar Brik. Kada se nije bavio čitanjem i računanjem, slobodno vrijeme provodio je na zidiću ponad Pakre promatrajući ribolov koji mu, kao malome Dalmatincu, nije bio nepoznanica. Jedna mu je od najljepših uspomena iz ranih dana paljenje vatre s prijateljima u kukuruzištu i pečenje mladoga kukuruza i upecanih klenova. Slučajno su nepažnjom zapalili kukuruzište te je prema dimu koji se vijao iznad Pakraca nestašno društvo i pronađeno. Ponovno u Pakrac dolazi godine 1962. tijekom zime kada mu je potrebna pomoć u svladavanju fizike i matematike. Upoznao je ondje i mnoge prijatelje kojima tada nije zapamtio sva imena, što je u potpunosti suprotno nepogrešivom pamćenju imena mnogih suboraca i žitelja Pakraca. Česte igre pakračke dječake družine tijekom čišćenja snijega bile su glume ratne postrojbe koju je *svako jutro postrojavao u dvorištu kao malu vojsku. Prolazi su bili rovovi, od razgrnutih nanosa sagradili smo bunkere i prsobrane. Štapovi, metle i lopate bile su puške* (Barbieri 1996:156). Povratkom u Pakrac godine 1994. ponovno upoznaje nekolicinu, sada već muškaraca i ratnika,

s kojima se tridesetak godina ranije igrao u snijegu i pekao kukuruz. Pripovjedača se boravak u Pakracu snažno dojmio te često prebire po ranim uspomenama:

Kao da ću u obrisima obnoviti neku još dublju povezanost s prostorom koji me se dojmio još u djetinjstvu. Kao da će pakračke ruševine, danas pokrivene snijegom, uskrnuti neko vrijeme u kojem su igre rata bile najzbudljivije, a misli o pravom ratu potpuno strane bezbrižnu dječijem svijetu uspomena. (Barbieri 1996:156)

Uspoređuje negdašnje „ratne“ uspomene sa stvarnim ratom tvrdeći kako je i bolje što nije zapamtio imena svim prijateljima iz djetinjstva jer u likovima poginulih suborca tad ne bi vidio samo hrvatske ratnike i dragovoljce, nego i lica dječaka s kojima dijeli najljepše uspomene iz djetinjstva. Susretom sa starim prijateljima dragovoljcima pripovjedačev krug ispovijedi zatvara se, a uspomene postaju stvarnost te tako u Pakracu ponovno pronalazi samoga sebe.

5.2. Likovi neprijatelja

Barbieri u memoarskim zapisima uvodi mnoštvo likova koji se mogu podijeliti na predstavnike hrvatske, odnosno obrambene, i predstavnike srpske, odnosno agresorske strane. Mjestimice se može primijetiti kako brojnost/gomilanje likova otežava tečno praćenje naracije, no također dokazuje Barbierijevo vrsno baratanje podacima i vizualiziranje događaja zapisanih godinama nakon što su se odvili. Njegovo besprijekorno štovanje imena usko je povezano i s detaljnim pamćenjem datuma, osobito onih iz ranih ratnih početaka. Pojedini likovi poput suboraca tijekom određenih vojnih akcija i operacija opisivani su u nekoliko rečenica. Takve likove može se nazvati plošnim jer ih najčešće karakterizira jedna osobina koja je lako uočljiva u tekstu (Forster 1990: 73). Lik može biti prikazan samo jednom rečenicom koja recipijentu pruža sve bitne obavijesti vezane uz taj lik. Primjer za to je rečenica koju Barbieri vezuje uz svoga poginuloga suborca Igora Jurakovića, a glasi „*Do kuda seže granica naše odgovornosti?*“ (Barbieri 1996: 96). Iz navedenoga citata vidljivo je kako lik ratnika odlikuje vojnička odgovornost i to je sve što doznajemo o osobinama njegova lika. Dijelu likova osigurano je više prostora, pa čak i zapisa, te ih se prema Forsteru (1990.) može nazvati zaokruženim likovima koji su kompleksnije osobe.

Kada je riječ o likovima memoara *Tko je sa mnom palio kukuruz* koji su zaokruženi, to se odnosi na predstavnike Republike Srpske Krajine. Autor memoara tvrdi da, kada se govori o Krajini, nije riječ samo o jedinstvenoj vjeri ili državi okupiranoga područja, nego da je u

pitanju niz političkih ustanova, krivotvorenih spoznaja i tradicija, pretpotopnih gospodarskih i društvenih interesa koji nikad nisu uspjeli zaživjeti zbog i zločinačkoga polazišta, ali i ishoda Domovinskoga rata.

Među likovima „druge“ strane ponajviše se ističu Stevo Harambašić i Veljko Džakula. Harambašić je jedan od najmlađih potpukovnika takozvane vojske Republike Srpske Krajine (RSK), zapovjednik neprijateljske 51. brigade koja je u sastavu 18. korpusa od početka rata stezala prilaze gradu Pakracu. Barbieri u zapisu 26. svibnja 1995., neposredno nakon vojne operacije Bljesak kojom je oslobođena zapadna Slavonija, iznosi dijalog koji se odvija između njega i Harambašića tijekom prve predaje cjelokupne četničke brigade Hrvatskoj vojsci. Razgovor zorno prikazuje stavove i neizvjesnu sudbinu gubitničke strane tijekom Domovinskoga rata.

Stevo Harambašić prikazan je u memoarima realnim, prizemljenim čovjekom koji shvaća da je rat izgubljen te da njegovoj strani ne preostaje ništa drugo osim mirne predaje. Barbieri se podsmjehuje drugim srpskim časnicima: „*do prije nekoliko sati vojvoda i zapovjednika četničkih odreda zvučnih naziva, dužih od proširene rečenice, koji nisu imali snagu, ni dostojanstva predati se u odorama*“ (Barbieri 1996: 15). Ovim citatom koji odiše ironijom izrečen je mali podsmijeh spram vojne časti i čovječnosti neprijatelja. Jedino što Harambašić zahtijeva jesu prava za njegove ljude, što Barbieri izrazito cijeni jer prikazuje manire pravoga vojnika, a ne „političke harambaše“, kako naziva srpske političke dužnosnike prikladnom igrom riječi. Harambašiću je na prvome mjestu obitelj koja je tijekom ratnih nemira bila na sigurnom u Banja Luci gdje je, nakon za RSK poražavajućega ishoda operacije „Bljesak“, proglašen izdajicom. Tu je očita promjena položaja zaraćenih strana. Srpska strana, koja je donedavno bez trunke empatije provodila agresiju nad civilnim stanovništvom, sada proživljava istu bojazan strahujući za živote svojih najmilijih. Autor povlači paralelu prisjećajući se mrtvih tijela svećenika i časne sestre spaljenih u Banja Luci i postavljajući pitanje tko je tada bio proglašen izdajicom. Stevo Harambašić nakon predaje čak tvrdi „*Mi nismo htjeli ratovati, eto vidite, čak smo i njive zasadili...*“ (Barbieri 1996: 22). Pisac navedenu izjavu analizira sa sumnjom tvrdeći kako neki misle da je plodna zemlja koja krije tijela poginulih branitelja i zakopanoga oružja sada još plodnija.

Veljko Džakula još je u predratno vrijeme bio ideologom pobune protiv neovisne Republike Hrvatske te je osnivač Srpske demokratske stranke u Pakracu. Samozvani je vođa zapadnoslavonskih Srba, odnosno predsjednik vlade SAO Zapadna Slavonija od kolovoza 1991. do veljače 1992. nakon čega slijedi privremeni pad političke karijere. Džakula je prema

Barbierijevu opisu iskusni političar sklon manipulativnom vođenju politike koji je na cjedilu ostavio svoje pristaše (Harambašić, Grozdanić, Ivanović). Zamjera mu pokušaje utvrđivanja političke karijere na objema zaraćenim stranama paralelno braneći interese i autonomiju srpskoga naroda nakon „Bljeska“ uz građenje karijere u RH. Džakula je još tijekom bivanja u Pakracu otvoreno svjedočio o korektnom ponašanju hrvatske vlasti i policije tvrdeći kako nema prigovora. Suprotno tomu, dok je boravio u Austriji demantira navode te se u tamošnjoj tiskovini objavljuju članci o navodnim ratnim zločinima koje je Hrvatska vojska počinila tijekom i nakon „Bljeska“.

Ponajviše se o Džakulinu utjecaju na podređene doznaje iz zapisa nastala 28. srpnja 1995. gdje se spominje nikad napisano pismo u kojem je Stevo Harambašić trebao iznijeti svoje svjedočanstvo o neutralnosti Argentinskoga bataljuna nakon „Bljeska“. Barbieri iznosi kako su Harambašićeve riječi i odbijanje pisanja svjedočanstva izravni Džakulin utjecaj jer su uslijedile optužbe na račun provedbe akcije, odnosno nepravovremeno upozoravanje usred čega su stradali nedužni civili.

U ovome zapisu Barbieri stavlja naglasak na opis nesuglasja i nekvalitetne komunikacije unutar srpskoga političkog kruga kojim sami oštećuju vlastiti narod i mogućnost suživota s hrvatskim narodom na zapadnoslavonskom području, ali i cjelokupnom hrvatskom teritoriju. Tvrdi kako su otezanje i prijetvornost cilj i sredstvo srpskih vođa.

5.3. Petokolonaši Domovinskoga rata

Prema Hrvatskoj enciklopediji peta kolona naziv je za organizaciju, skupinu i pojedince koji u korist agresora, unutar vlastite države izdajnički i protuzakonito djeluju različitim sredstvima kao što su špijunaža, propaganda, sabotaza, diverzija, borbena djelatnost, a sve u svrhe potkopavanja njene obrambene moći i jedinstva. Naziv petokolonaši dodjeljuje general Emilio Mola, pristaša Francisca Franca, tijekom Španjolskoga građanskog rata izjavljujući kako će zauzeti Madrid pomoću četiriju kolona s kojima će ući u grad te s petom sačinjenom od sljedbenika unutar samoga Madrida.

O osobama koje su radile na štetu Republike Hrvatske tijekom Domovinskoga rata malo se zna. Razlog je tomu što se podatci o špijunima nalaze u dokumentima osjetljiva sadržaja skrivenima od očiju šire javnosti, iako je poznato njihovo djelovanje u razdoblju od 1991. do 1995. Autor memoara piše o pakračkom špijunu po imenu Vojin Mrzić koji je tijekom

Domovinskoga rata obnašao dužnost suca Općinskoga suda u Pakracu. On je, uz još trinaesticu građana Republike Hrvatske uglavnom srpske nacionalnosti, uhićen u akciji djelatnika MUP-a RH 19. listopada 1995. u Zračnoj luci u Zagrebu. Istaknuti Mrzić optužen je za špijunažu i prevratničku djelatnost u korist takozvane RSK i centrale KOS-a u Beogradu (Kontraobavještajna služba). Nijedan optuženi nije nikada javno podupirao velikosrpske ideje niti podržavao agresiju na Hrvatsku. Sumnju u protudržavne Mrzićeve djelatnosti probudila je inertnost tijekom najvećih pakračkih akcija, pisanje tužbi protiv predloženih predmeta protiv građana srpske nacionalnosti na Sudu te učestala presuđivanja u korist optuženika. Barbieri otkriva kako je Mrziću uskraćen pristup legendarnoj „Škorpiji“, okupljalištu boraca za hrvatsku i pakračku slobodu. Dokazi o Mrzićevoj uključenosti u špijunsku djelatnost u korist tzv. RSK otkrivena je u Kninu neposredno nakon „Oluje“ pronalaskom dokumenata koji svjedoče o tome.

Pripovjedač povlači paralelu između pobunjenih Srba koji su sustavno i svakodnevno otvoreno razarali Pakrac te Mrzića i drugih špijuna koji su pritajeno potkopavali temelje novonastale države. Tvrdi da sudbina obiju strana ovisi o pakračkom milosrđu, odnosno oprostima kojim će se moći nastaviti podvojeni pakrački život – onih koji su Pakrac oslobodili i onih koji su Pakrac nastojali trajno uništiti postavši tako prijetnja vlastitom narodu čineći mu štetu (Barbieri 1996: 126).

6. Ratni put

6.1. 156. brigada

Za bolje razumijevanje stajališta Veljka Barbierija te njegove funkcije u Pakracu, važno je prodrijeti do njegovih prvih dana u Domovinskom ratu i postrojbe koja je obilježila njegovu sudbinu. Barbieri pridaje znatnu pozornost svojoj prvoj ratnoj postrojbi kojoj je pripadao dvije i pol godine tijekom početaka Domovinskoga rata, a riječ je o nekadašnjoj 156. brigadi kasnije imenovanoj 156. domobranska pukovnija Hrvatske vojske. Brigada je osnovana 21. prosinca 1991. od dviju makarskih i jedne vrgoračke bojne. Prvim zapovjednikom imenovan je Ante Urlić, a načelnikom Slobodan Nemčić (Raguž 2012: 411). U razdoblju od lipnja do rujna 1992. brigada je demobilizirana, no nakon razbijanja opsade Dubrovnika ponovno biva mobiliziranom te je zapovjednikom imenovan Marileo Staničić, a načelnikom Tonči Mendeš. Brigada je ponajviše djelovala na Južnome bojištu te uzima zasluge za operacije „Lipanjске zore“ (prva pobjeda hrvatskih snaga nad srpskima u Bosni i Hercegovini, zauzeta je dolina rijeke Neretve), „Oslobođena zemlja“ (oslobađanje dubrovačkoga zaleđa na planinskom

području Bobana), „Konavle“ (oslobađanje Konavala i Vlastice te dijela teritorijalnoga mora) i „Tigar“ (deblokada Dubrovnika).

Pripadnost 156. brigadi itekako je oblikovala Barbierijev ratni put. U rujnu 1995. polazi na dubrovačko područje koje je bilo dijelom Južnoga bojišta te se prepušta reminiscenciji na prve ratne dane i tadašnje suborce prolazeći neretvanskom dolinom, kraj Baćinskih jezera, Ploča, Male Bare...:

Odmotava se i neprekinuto klupko svega što sam zapamtio na svoj način. Zbog toga je najteže pisati o svojoj postrojbi. U ratu su osobna sjećanja opasna, jer nešto što se zbilja dogodilo ipak možeš pretvoriti u vlastitu sliku. No ona je na trajnoj kušnji i provjeri objektivne memorije. A svatko je u hrabrosti, krvi i strahu, povlačenju i napredovanju zapamtio svoje. Od takvih niti istkano je tkanje koje se može rasparati svaki čas. (Barbieri 1996: 93)

Autor je svjestan postojanja subjektivnoga pisanja o ratnome iskustvu te to i ne pokušava osporiti. U ovome kratkome navodu otvara se problem ne samo objektivnosti ratnoga pisma, već i ispisivanja povijesti generalno. Svaki povijesni događaj ispričovijedan je s različitoga gledišta te se uvijek dovodi u pitanje univerzalna istina koju neprestano treba preispitivati. Ističe se nužnost pisanja i stjecanja što više povijesnih izvora kako bi istina ostala zabilježena i što vjerodostojnije obznanjena. Barbierijevi dnevnički zapisi, s mnogim drugim dokumentiranim događajima iz Domovinskoga rata, od izrazite su važnosti za hrvatsku povijest i hrvatsku ratnu književnost. Važna značajka ovoga proznog djela svakako je spominjanje stvarnih ljudi, njihovih stvarnih imena, nadimaka i nadnevaka opisivanih događaja jer upravo je vjerodostojnost najznačajnije obilježje ratne književnosti.

Pisac memoara personificira ratnu postrojbu uspoređujući je s djetinjstvom. Mnijenja je kako na putu ratne postrojbe, kao i života pojedinca, presudnu ulogu čini djetinjstvo, odnosno prvi koraci koji određuju kasniji put i razvoj. Navodi kako je u samim počecima bio prisutan osjećaj neizvjesnosti te se tek nakon provedenoga vremena u postrojbi stvara svijest o vlastitom dometu i sposobnostima. Barbieri o 156. brigadi govori:

Kad bolje promislim, ta moja prva vojnička obitelj i mene je odredila kao borca i hrvatskog vojnika. Daj mi zadaću, a ja ću sam odrediti vlastiti cilj i sredstvo. Kad se mislilo da će 156. pokleknuti ili da nije sposobna za neke osobito zahtjevne terene, davala je najviše...počele bi žestoke raspre i prepričavanje tek doživljenoga, u kojima zapovjednici nisu baš uvijek imali najsvjetlije mjesto. -Šta će mi on govorit, tko ga je doveo, to san moga i ja, meni će govorit da ne smin pit a vidi njega- i tako u nedogled. No, sutradan se nova zapovijed izvršavala bez pogovora. (Barbieri 1996: 98)

Iz navedenoga citata da se zaključiti kako unutar same postrojbe nije djelovala najstroža vojnička stega, ali da joj nikako nije nedostajalo pravoga ratničkog hrvatskog duha. Barbieri 156. brigadu opisuje kao čovjeka sa svim vrlinama i manama te je upravo u tome odražena njezina personifikacija. Ne promatra ju kao skup ljudi koji moraju izvršiti određenu zadaću, opisuje je kao cjelinu mnoštva različitih ljudi koji dolaze iz različitih krajeva i individualnih su karaktera, no u postrojbi djeluju kao jedno biće od krvi i mesa, živo tkivo, koje se bori za iste ideale. Upravo su ideali ono što razlikuje hrvatske postrojbe – voluntarizam je taj koji spaja i ujedinjuje sve individue. Jasno je prikazano i suprotstavljanje zapovjednicima, mišljenja i djela dragovoljaca često se nisu poklapala sa stavom nadređenih, što Barbieri naziva „*južnjačkim idealizmom i samovoljom*“ (Barbieri 1996: 97), no ipak su uvažavali zapovijedi glavnih ljudi postrojbe jer sva su djela bila podređivana višem dobru i cilju. Tu su vidljiva snaga i spremnost na odricanje i zanemarivanje nekih vlastitih hirova kako bi se u ujedinenosti ostvarili zajednički ideali mukotrpnom borbom dan po dan. Posebnost 156. brigade u tome je što je ona predstavljala jednu sasvim prosječnu postrojbu prosječnih ljudi hrabra duha za koju Barbieri kaže da je sam general Janko Bobetko, koji je zapovijedao Južnim bojištem, nikada nije posebno cijenio, ali ni podcjenjivao (Barbieri 1996: 97). Upravo su takvi obični ljudi nošeni borbenim duhom i hrabrošću zaslužni za oslobođenje Hrvatske. Među pripadnicima 156. brigade ističu se Igor Juraković koji je pripadao „Muflonima“, Tonči Skender, načelnik stožera 156. domobranske pukovnije, te Jozo Andrijašević Gajin.

Kao što je već navedeno, postrojbom su prošle tisuće ljudi čiji su se životni putovi privremeno susreli i nakon uspješno izvršenih akcija ponovno razilazili. Svakoga sudionika pripadnost brigadi je obilježila i zauvijek promijenila. Baš poput Barbierija i mnogi su drugi ratni sudionici Južno bojište zamijenili ratovanjem u slavonskim ravnicama. S su se ratištima mijenjali i ratnici sa svojim osobnostima i osobnostima postrojbi iz kojih su dolazili, no Barbieri zaključuje kako su im teme svagdje ostajale iste te se upravo tako izvrsno vidi povezanost dviju krajnjih geografskih točaka obrane teritorija Hrvatske.

6.2. Borci kafića „Škorpija“

Nemoguće je govoriti o gradu Pakracu u razdoblju od 1991. do 1995., a ne spomenuti kulturni kafić koji je obilježio ratne dane dobrovoljaca zapadnoslavonskoga područja. To je motiv koji se provlači cijelim djelom i koji povezuje Barbierijevu osobnu povijest i ratnu sadašnjost (Vlašić 2019: 269). Vlasnikom je kafića Jurica (Juro) Žuro, pripadnik legendarnoga voda

„Škorpija“ po kojemu kafić i dobiva ime. Interventnim vodom specijalaca „Škorpije“ zapovijedao je Miroslav Vacek. Prije rata Žuro je svoju marijaterezijansku kuću iz 18. stoljeća iznajmio srpskome konobaru čiji kafić ne opstaje uslijed ratnih vremena. Žuro kafić ponovno otvara godine 1992. predstavljajući ga mnogim hrvatskim braniteljima, ali i civilima. Važno je naglasiti kako je lokacija kafića bila tik uz prvu crtu bojišnice sve do oslobađanja Pakraca tijekom operacije „Bljesak“. „Škorpija“ je svojevrsno odmaralište i mjesto skupljanja snage u prekidima između bitki. Pakračanin Damir Špančić, hrvatski dragovoljac i ratni invalid te prvi pakrački gradonačelnik, „Škorpiju“ naziva kafićem domoljublja, radosti, entuzijazma, planova i prijatelja. Barbieri ove navode u svojim dnevničkim zapisima potvrđuje doživljavajući ovaj lokalni kafić svojevrsnim pakračkim domom kojeg se rado prisjeća i tijekom kratkotrajnih boravaka u Zagrebu:

U kratkom predahu između izmjene minobacačkih projektila, odlazim u svoju dragu „Škorpiju“ 1991., „Škorpiju“ zaštitnicu, „Škorpiju“ gdje sam uz pikado, dim cigareta i kratka i duga pića, polako saznavao dušu Pakraca, koji danas opet prima, ali i vraća udarce neusporedivom žestinom točna polazišta i istinski usmjerena napora. (Barbieri 1996: 10)

Poznaje gotovo svakoga posjetitelja kultnoga kafića s kojima ispija svoje omiljeno piće – travaricu. Ondje upoznaje mnoge ljude s kojima ostvaruje doživotne prijateljske spona, gotovo nalik obiteljskima. U „Škorpiji“ se najčešće nalazi s profesorom Slavkom Krejčićem koji piše kolumne za *Pakrački list*. Razne teme provlače se razgovorima unutar četiri zida „Škorpije“; političke, povijesne, privatne, ali i razgovori o budućnosti Pakraca nakon što Domovinski rat završi. Važnosti „Škorpije“ u životu Veljka Barbierija doprinosi rođendanski poklon koji dobiva od Jure Žure:

Taj isti Jure jutros mi je darovao zlatni privjesak s ugraviranim škorpionom, koji je tijekom cijeloga rata nosio oko vrata, kao dragocjeno znamenje glasovitoga pakračkoga interventnoga voda...taj rođendanski dar čuvat ću do kraja života. (Barbieri 1996: 17)

„Škorpija“ nije bila samo kafić popunjavanja dokolice, ona je bila mjesto okupljanja mnogih kulturnjaka i umjetnika jer, usprkos nepovoljnim ratnim uvjetima 1990-ih, u Pakracu nije nedostalo želje, volje i potrebe za kulturnim uzdizanjem. „Škorpija“ je tako postala poprištem sastajanja intelektualaca koji su u Pakrac vraćali radi održavanja književnih, filmskih i inih kulturnih večeri koje su se redovito odvijale.

Rem navodi kako je „Škorpija“ istodobno i kafić i postrojba koje povezuje zajedništvo susreta koji se tamo odvijaju kao i razmjena mišljenja usporedno s razmjenom ponekih čašica vina i rakije, ono se pretvara u „gusto duhovno zajedništvo jedne posve konkretne situacije i mjesta“

(Rem 1997: 115). Sam Barbieri tvrdi kako u kafiću „Škorpiji“ Pakračani na sebi prisposodobivi način izražavaju cjelokupni smisao života na rubnom području oslobođenih područja hrvatskoga teritorija (Barbieri 1996: 6).

6.3. Odnos rata i kulture u Pakracu

U Pakracu su kultura i rat uspjeli uspostaviti skladan suživot. Tijekom ranih ratnih zbivanja početkom godine 1992. zabilježen je dolazak neimenovanih mladih pjesnika koji su održali recitale netom prije odlaska na neretvansko bojište (Barbieri 1996: 57). Barbieri bilježi književnu manifestaciju održanu 16. srpnja 1994. u predvorju Osnovne škole braće Radića Pakrac koja je potpuno devastirana u ratnim zbivanjima te obnovljena godine 1993. Neki od sudionika književne večeri bili su Slavko Mihalić, Dubravko Horvatić, Tito Bilopavlović i Nedjeljko Fabrio te su čitali pred okupljenim žiteljima Pakraca i okolice. Održan je i koncert Hrvatskoga narodnog kazališta ispred ruševina župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije koja je uništena tijekom granatiranja i bombardiranja 28. rujna 1991³. Uz književne večeri u memoarima su zabilježene uspomene na „Dane hrvatskoga filma“ održane u Pakracu u studenom 1994. gdje poznate predstave izvode glumačke družine „Histrioni“ i „Krlježijada“ dok su burleske u izvedbi hrvatskih renomiranih glumaca Slavka Ljuštine i Žarka Potočnjaka. Također je važno napomenuti kako kulturno-umjetnička manifestacija „Pakračko ljeto“ opstaje unatoč nesigurnim životnim prilikama. Neka planirana događanja nikad nisu izvedena, primjerice obilježavanje priredbe „Dani hrvatskoga filma“ trebalo je biti upriličeno u Hrvatskome domu, koji je bio glavno pakračko kulturno središte, no biva granatiran, zapaljen i srušen (Barbieri 1996: 23). Navedena kulturno-umjetnička i društvena zbivanja omogućena su naporima tadašnjega ministra kulture Zlatka Viteza, generala Tolja i Žarka Potočnjaka. Slična događanja bila su organizirana i u obližnjem Lipiku 8. srpnja 1995., kada na književnoj večeri treba sudjelovati Dubravko Horvatić, no lipičku književnu večer Lipičani ne posjećuju što dodatno pridonosi značaju utjecaja kulture na život Pakračana: „*Tko to kaže, tko to laže*“, da u Pakracu kultura i rat nisu mogli živjeti zajedno (Barbieri 1996: 56).

Autor crno-bijelom karakterizacijom dviju zaraćenih strana uspoređuje odnos prema kulturi. Iznosi kako je neprijateljska, srpska strana, tijekom održavanja kulturnih seansa u Pakracu namjerno provocirala: *Srbi su s Gavrinice, opazivši književničku ophodnju, priredili bučan doček. Verali su se po kućama uz crtu dodira, urlali, dobacivali* (Barbieri 1996: 56). U

³ Požeška biskupija. *Razoreni crkveni objekti u Domovinskom ratu na tlu Požeške biskupije*, 2018.

navedenome citatu ponašanje neprijatelja opisano je nalik životinjskome što uvelike pruža kontrast spram hrvatskih ratnika i branitelja koje su, očito, krasile čitalačke navike. *Neprijatelj se pokazivao iza svakog ugla kao što sjena prati svjetlost. Bio je možda i pretjerani posvudašnji izvor zla, suprotan izvoru dobra, u crnobijelim antagonizmima*“ (Barbieri 1996: 56).

Naposljetku Barbieri priznaje kako je dolaske umjetnika u Pakrac smatrao grotesknim, no vremenom mijenja mišljenje doživljavajući povremena kulturna događanjima čudom prijeko potrebnim Pakracu. Navedena zbivanja pomagala su Pakračanima i borcima privremeno pobjeći od stvarnosti i stjecati sliku o gradu Pakracu budućnosti, odnosno kakav može biti mirnodopski život.

7. Pakračka budućnost

7.1. Pitanje oprosta i tolerancije

Neizostavna problematika koja se provlači cijelim djelom jest pitanje oprosta neprijatelju – je li uistinu moguće da Hrvati, Pakračani, pa i sam autor Veljko Barbieri ikada oprostite zlodjela počinjena na teritoriju Republike Hrvatske, a i šire? Barbieri ne propitkuje isključivo zločine na hrvatskom tlu, često spominje i nesretnu sudbinu opkoljenoga Sarajeva: *„Nakon jedne od pijanka Karadžić i pjesnici na Palama su odigrali utakmicu ljudskim glavama. Nije im smetalo što su se prejeli janjetine*“ (Barbieri 1996: 87). Autor naizgled nonšalantnim tonom, ne trudeći se sakriti oštri sarkazam i prikaz grotesknosti situacije, dočarava nečovječnost rata vođenoga na području bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Drži kako se sve odluke međunarodnih organizacija odgovornih za održavanje primirja u zapadnoj Slavoniji prelamaju preko leđa hrvatskoga naroda, stoga izražava ogorčenje te se pita *koliko naraštaja još treba položiti živote, koliko još pakračkih ustupaka [je potrebno]* (Barbieri 1996: 16) je potrebno. Barbieri ovoj tematici posvećuje cijeli jedan dnevnički zapis objavljen 12. svibnja 1995. pod naslovom *Pita li tko Pakračane* iz kojega se već da naslutiti očaj i nemoć koji obuzimaju autora, ali i žitelje pakračkoga područja. U ovome zapisu ponovno upotrebljava sarkazam spominjući srpski *„ugroženi“ narod* (Barbieri 1996: 18) koji u skupini od dvadeset osmero ljudi u konvoju napušta pakračku općinu te odlazi prema okupiranim dijelovima teritorija Bosne i Hercegovine, a navodi kako je toga dana izdano bilo čak 290 domovnica. Završetkom vojno-redarstvene operacije „Bljesak“ zaraćene strane započet će suživot:

Tamo počinje život koji će na najveće kušnje staviti same Pakračane i njihove dojučerašnje „krajinske“ susjede. Dijelili su ih kratki, ali pogibeljni razmaci crte dodira, metri kojima se

mjerila udaljenost dvaju svjetova, prvi će pokušati prihvatiti nužnost postojanja drugoga, a hoće li drugi razumjeti velikodušnost prvoga?“ (Barbieri 1996: 117)

Složenost mogućnosti suživota istaknuta je činjenicom kako su dva naroda i prije naizgled živjela u slozi te da se velikosrpska ideologija iznenadno pojavila među srpskim stanovništvom. Razumljivo je stajalište strane žrtve koja, poučena ratnim iskustvom, mora strepiti od mogućnosti da prijašnji problemi ne izvire ponovno na površinu. Dragutin Babić ističe kako dijametralno suprotne pozicije hrvatskoga i srpskoga naroda ne doprinose reafirmaciji vrijednosti zajedničkoga življenja (Babić 2002: 198). Suživot je definiran kao mogućnost ostvarenja ponovne prostorne i društvene blizine s osobama koje su do nedavno u svojem neprijateljskom raspoloženju s polazišta velikosrpske ideologije, ne birajući sredstva, uništavale materijalna dobra, živote i životne vrijednosti (Babić 2002: 1998).

Gotovo svaka druga pakračka kuća ima stubište koje vodi u nebo. Ostali su zidovi, stube koje se jedva drže zapaljenih ploha, prozori zjape kao avetinjska okna, a kako nema krova – svod se čini na dohvat ruke. Takvim stubištem Pakrac treba početi novi život. No, povijest prašta, budući da se na njoj očito nije nitko naučio. (Barbieri 1996: 27)

O toleranciji u Pakracu raspravljalo se 8. svibnja 1995. za okruglim stolom u organizaciji *Pakračkoga lista*. Skupu su prisustvovali mnogi hrvatski i srpski političari i intelektualci, a Barbieri osobito ističe dolazak Veljka Džakule koji mu se osobno predao pri završetku „Bljeska“. Tijekom trajanja sastanka raspravljalo se o ljudskim i materijalnim žrtvama te mogućnosti suživota dojučerašnjih neprijatelja. Autor navodi kako je Džakula, kojeg naziva *srpskim Ghandijem* koji tiho svisoka promatra zbivanja smješkajući se, u tom trenutku i dalje odbija hrvatsko državljanstvo, osobne isprave i promjenu registarskih pločica na svome osobnome automobilu čime dodatno otežava postojeće nepovoljno stanje i vlastiti položaj. Odbija komentirati podatke o poginulim hrvatskim braniteljima, a Barbieri zaključuje kako će o pripremljenosti i osnovi buduće tolerancije i suživota na pakračkim zgarištima morati presuditi zgarišta, agresori i same žrtve. Džakula naposljetku prihvaća hrvatsku domovnicu u lipnju 1995.

Autor tvrdi kako je život u pakračkoj općini moguć te da izopćenje nije djelotvorno jer nakon nekoga vremena gubi djelotvornost, a Srbi koji su stekli hrvatsko državljanstvo *polako, ali stidljivo pohode Pakrac* (Barbieri 1996: 27). Iznosi kako će morati proći mnogo vremena prije nego što će rane zacijeliti pod pakračkim svodovima bez krova. Barbieri drži kako je sloboda zatekla Pakračane i Pakrac prerano te grad uspoređuje s *praznom pločom koju je*

ostavilo barbarsko agresorsko doba (Barbieri 1996: 109). Pridružuje se mišljenju Pakračana da su završetkom rata na području zapadne Slavonije ostala mnoga neodgovorena pitanja čiji će se odgovori pojaviti mnogo kasnije što ostavlja gorak okus u autorovim ustima. Barbieri gotovo u svakom zapisu naglašava pitanje oprosta i budućnosti života u Pakracu. Ne dopušta čitatelju, čak ni nakon pobjede, da smetne s uma tragediju koju je rat prouzročio jer je takva *krvarina koju Hrvatska mora platiti za svoju slobodu* (Barbieri 1996: 30). U tekstu autor više puta krvarinom naziva odštetu koju žrtva, u ovome slučaju hrvatski narod, mora platiti. Ovime snažnim motivom i simbolom koji u sebi nosi korijen „krv“ eksplicitno je istaknuta patnja koju je žrtva propatila još uvijek osjećajući *fantomsku bol* te čvrsto ističući kako se ne može oslobađati ono što nije bilo nasilno oteto. Oštro osuđuje sve koji hrabri poduhvat dobrovoljaca nazivaju militarizmom i avanturizmom jer drži kako su Pakračani branili vlastite domove i vlastitu zemlju, oni znaju da je za prolijevanje krvi odgovorna želja za vladanjem nad tuđim. Upravlja retoričko pitanje čitatelju, ali i samome sebi „*Koji dom su mogli braniti agresori?*“ (Barbieri 1996: 40).

Jasno je naznačen stav autora kako ne želi biti Pakračaninom isključivo stoga što su teški teret i kušnja odrješenja grijeha i oprostjenje ratnih zločina. Sudbinu Pakraca stavlja na teret cijeloj Hrvatskoj čije žitelje i čelnike potiče da ozbiljnije promisle o pakračkoj žrtvi i onome što tamošnje žitelje čeka u budućnosti u kojoj su *prisiljeni otkidati od sebe s mučnim osjećajem oprosta i zatomljene pravde u ime viših ciljeva* (Barbieri 1996: 23). Često tijekom pripovijedanja piše o nemoći, točnije bespomoćnosti jednoga naroda koji je ostavljen samome sebi što korištenjem vojničke terminologije metaforizira kao *samotnu imploziju koja dolazi nakon detonacija i implozija* (Barbieri 1996: 24). Prema Barbieriju oprost i međusobna snošljivost dvije su međusobno povezane sastavnice, a potonja može zaživjeti *tek kad se u dubokom, intimnom bunaru agresije i nepravde, pročisti voda taloženih rana*. (Barbieri 1996: 37). U ovome citatu očituje se uporaba motiva vode kao simbola pročišćenja.

U zapisu *Zločin i njegov krajolik* objavljenom 21. srpnja 1995. iznosi kako Pakračani nemaju instrumentarij potreban da *riješe jezivu zbilju zločina* (Barbieri 1996: 60). Pripovjedač upućuje na milostivost Pakračana, koji su nakon „Bljeska“ poštedjeli preostale neprijatelje skrivene u šumama, prikazujući ih tako duhovnim stvorenjima. Iznosi statistiku prema kojoj je na pakračkom području nakon Bljeska ostalo 55 % Srba:

Oni nisu pitali mogu li ili ne mogu, oni su tu ostali. Do danas, nakon ratnih operacija, nitko nikoga nije zaklao ili osušio koje uho. Livade, šume i padine vinograda jednom će opet postati zajedničko pakračko dobro hrvatskih građana. Htio to svijet ili ne htio. (Barbieri 1996: 63)

Ovim ulomkom ponajbolje je opisan prirodni tijek života što donosi zaborav te pokušaj povratka na staro stanje za koje je potreban oprost na što teško mogu utjecati i državne velesile, a kamoli čovjek. Prema Babiću (2002) oprost je, osim počiniteljima ratnih zločina, važan preduvjet suživota i civilizacijski čin potreban populaciji migranata. Barbieri drži kako se sve obnavlja i da će na prvi pogled sve uskoro biti kao da se stoljećima ništa nije dogodilo, a razoreno će ostati jedino pamćenje (Barbieri 1996: 104). Još će se dugo propitivati istina o događajima iz 1991. što autor slikovito opisuje kao prebiranje između mina, živih podsjetnika stradanja, i povijesti pod pakračkom zemljom (Barbieri 1996: 118).

Barbieri pokazuje djelomično razumijevanje prema neprijatelju za kojeg kaže da mora podnositi teret križa *vlastitih zabluda* koje su uzrokovale tragediju zapadnoslavonskoga područja te da je upravo na njima samima naplaćen *račun ratne pravde* (Barbieri 1996: 152). Ipak, za razliku od hrvatskoga stanovništva, srpski narod imao je izbor opredijeliti se za mir, a ne gubitak vlastitoga identiteta tijekom „Bljeska“ i „Oluje“. To su sve ozbiljni problemi budućega suživota koji je zamišljen kao dugotrajan proces generacija, a buđenje povjerenja i optimizma u povratak svakidašnjem životu autor drži najosjetljivijim procesom u kojemu je proces opraštanja i razumijevanja dug koliko liječenje trauma uzrokovanih ratom.

7.2. Demobilizacija sjećanja

Uloga Hrvatske vojske i dragovoljaca u Domovinskome ratu neupitna je. Zahvaljujući trudu i hrabrosti hrvatskih branitelja stvorena je samostalna Republika Hrvatska. Prema Zakonu o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 121/2017), hrvatski branitelj iz Domovinskoga rata je osoba koja je organizirano sudjelovala u obrani neovisnosti, teritorijalne cjelovitosti, odnosno suvereniteta Republike Hrvatske. Završetkom ratnih sukoba na hrvatskome području postavilo se pitanje budućnosti onih koji su branili Hrvatsku, a o toj temi otvoreno progovara i Veljko Barbieri kao sudionik i svjedok rata. Rano uviđa nedostatak poštovanja prema braniteljima i težak položaj u koji ih političari dovode: „*Misle da o Pakracu znaju više od Pakračana. U ratu u kojem nisu podigli ni vreću pijeska za vlastito sklonište, neprijeporni su eksperti kućnih analiza besmislenih zaključaka, čiji svaki zijev prevaljuje udaljenost između neba i zemlje. Ipak, bilo bi dobro da dođu u Pakrac. Možda bi saznali kako je poginuo Širac, Duchač ili Foka.*“ (Barbieri 1996: 7).

Uz to što je u navedenom citatu jasno vidljivo pripovjedačevo besprijevano štovanje i pamćenje mnogih imena koja se provlače kroz djelo, očituje se i ogorčenje jer su gradsko

stanovništvo i obrana ostavljeni samima sebi. Još prije no što će se odviti oslobađajuća vojno-redarstvena operacija „Bljesak“, pripovjedač sluti zaborav tvrdeći kako je duh godine 1991. zaboravljen na mnogim hrvatskim područjima i šire ili *preživljuje na marginama upornosti i uspomena* (Barbieri 1996: 8). U memoarima iznosi podatak kako je tijekom Domovinskoga rata na zapadnoslavonskom okružju poginulo više od pet stotina vojnika i policajaca, a više od tisuću petsto je ranjeno. Mnogi dobrovoljci koji su sudjelovali u ratu stizali su iz različitih područja Republike Hrvatske, neki čak i iz drugih zemalja. Čvrstoga je stava kako mobilizirani muškarci i žene nisu nužno bili i manje hrabri ratnici od dragovoljaca.

Subjekt memoara osjeća duboku povezanost sa suborcima i ratnim uspjesima, odnosno neuspjesima jer misli kako je svaka radost vojnika veća, ali isto tako i pad neupitno teži. U zapisima se opisuju teški položaji vojnika profesionalaca. Oni snose veliku odgovornost za vlastita djela i zapovijedi koje su slušali jer su podvrgnuti prosudbama raznih europskih i svjetskih udruga. Svršetkom rata Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije pomno će analizirati provedbu vojno-redarstvenih operacija i suditi kršiteljima osnovnih ljudskih prava. Barbieri kaže kako ispod objektivnih vojničkih prosudaba nema mjesta dubljim duhovnim uzrocima i posljedicama, postoji samo gola činjenica (Babić 2002: 92). Još jedan od motiva koji se u više navrata provlače djelom jest odgovornost. Pripovjedač se često prisjeća riječi poginuloga suborca i prijatelja Igora Jurakovića koje su glasile „*Do kuda seže naša granica odgovornosti. Za mene njezine granice ne postoje*“ (Barbieri 1996: 96). također izriče kako vojnička odgovornost nikad ne prestaje – smrt jednoga suborca teret je cjelokupne postrojbe. Isto vrijedi i za uspjehe i neuspjehe: „*Dok se njegova duša odvaja od tijela, ti na sebe preuzimaš svu njegovu bol, a s njom i njegov ratni zavjet.*“ (Barbieri 1996: 140). Navedeni citat možda i ponajbolje opisuje trajnu sponu koja vezuje za cijeli život suborce koje autor naziva gorljivim zastupnicima slobodarske ideje te nepopravljivim individualistima koje je rat učinio nerazdvojnim prijateljima (Barbieri 1996: 127). Uz sjetu spominje hrvatske ratnike jednoga doba koje nestaje izražavajući golemu tugu što budući pripadnici Hrvatske vojske nikada neće u cijelosti moći spoznati svjedočanstvo herojskoga doba. Odmicanjem memoarskih zapisa dublje u godinu 1995., sve više je prisutna nostalgija za vremenom koje se već predaje povijesti i zaboravu. Pripovjedač se pita hoće li ikada više biti zajedništva kao u danima kad je zapadnoslavonsko tlo gorjelo u ruševinama.

Pripovjedač sluti i promjene koje se zbivaju u njegovoj nutrini, piše o tome kako pri svakom povratku kući u Zagreb svojoj kćeri i supruzi stiže promijenjen te da je sve dalji od obiteljskih obveza i problema. Tvrdi da su obje vrlo obazrive prema njemu, no za sebe kaže da

nema dovoljno strpljenja slušati što ih tišti: „*Ovaj put ću pokušati biti drugačiji*“ – ali svaki put sam, na žalost, isti. Ipak, nadam se da ih neću izgubiti i da će nakon rata biti sve u redu.“ (Barbieri 1996: 22). Subjekt je svjestan modifikacija koje u njemu prouzrokuje rat, boji se njegovih posljedica te ovime izvrsno prikazuje kako dubinski rat mijenja čovjeka do srži. U Zagrebu kao da više ne uspijeva pronaći samoga sebe, sve razgovore smatra banalnim te odbija govoriti o ratu jer primjećuje kako time udaljava ljude od sebe. Pretpostavlja kako ga drugi ionako ne bi mogli razumjeti u potpunosti te se poistovjetiti. Razdaljina između „običnih ljudi“ i ratnika očigledno postaje sve veća, životi i brige potpuno im se razlikuju. Autor osjeća oživljavanje pakračkih dana slučajnim dolaskom pakračkih suboraca u jedan zagrebački kafić, tvrdi da Zagrepčani rijetko govore o slobodi, više ih zanimaju papirnate slobode koje se odnose na povlastice, a manje one za koje su položeni životi: „*Sloboda je osobni interes, bez pravoga dijeljenja i sudjelovanja u njezinu nastanku. Što više sloboda, to viša društvena ljestvica*“ (Barbieri 1996: 107). Barbieri time govori o socijalnoj nejednakosti i mogućnosti okorištavanja u ratnim okolnostima na štetu onih koji su zaista sudjelovali u bitkama. Sve manje osjeća potporu državne vlasti i naroda tvrdeći kako je nastupilo vrijeme segregacije, podjele na ratnike i civile, hrabrost i cinizam (Barbieri 1996: 138) u *hladnom, samodostatnom i proračunatom svijetu u kojemu nema prostora ni za što osim za sama sebe, a još manje za običnu ljudsku sućut* (Barbieri 1996: 139). Navodi kako je stav društva eskapizam od smrti i tragedije te umanjeње žrtve i hrabrosti hrvatskoga vojnika do točke u kojoj se sve relativizira i propituje.

Hrvatskom ratniku lako je utonuti u melankoliju ratničkih uspomena čega je Barbieri vrlo dobro svjestan. Svršetkom rata vojnike i dragovoljce sustiže ono što je nekoć predstavljalo svakodnevni život, a čemu se sada teško prilagođavaju odbijajući prihvatiti činjenicu da je prošlo vrijeme ratnika i stvaranja slobode. Mnogi sudionici Domovinskoga rata neće moći nastaviti vojnu karijeru, samo će odabrani uspjeti pronaći svoje mjesto unutar Personalne uprave HV-a. Pripovjedač naglašava kako će navedene položaje dobiti upravo oni „najsacuvaniji“ u ratu, dok će oni koji su podnijeli najveću žrtvu izvući deblji kraj. U posljednjim memoarskim zapisima učestalo se spominje jaz između vojnika i države koja je iznevjerila očekivanja odbacujući svoje ratnike kojima nije lako nastaviti živote. Komar i Vukušić (2004) dijele odnos javnosti prema braniteljima u tri faze. Prva je ilustrativno nazvana „fazom medenoga mjeseca“ tijekom koje su braniteljima maksimalno iskazivani zahvalnost i podrška svim raspoloživim sredstvima. Uslijedila je „faza otrežnjenja“ koja označava propitivanje stanja ratnih stradalnika i tereta njihova zbrinjavanja te je posljedica smanjenje sveukupne socijalne i novčane potpore. Posljednja, treća faza, još je uvijek prisutna u društvu

te se naziva „faza negacije“. Njezina su obilježja preispitivanje opravdanosti vođenja rata, minimalizacija ratnih ishoda te nemogućnost okretanja boljoj budućnosti. Okolina negativno počinje gledati na branitelje koji tvrde kako su zakinuti za prava poput zdravstvene skrbi i dr., potonje se osobito odnosi na invalide Domovinskoga rata. Branitelji osjećaju potrebu za participacijom i ravnopravnosti u društvu. Početkom rata postojeću ulogu zamijenila je nova i neplanirana ratna uloga koja ih je izmijenila i onemogućila im u više slučajeva povratak u prijeratno mjesto u društvu. U memoarima *Tko je sa mnom palio kukuruz* jasno je vidljiv prijelaz iz „faze medenoga mjeseca“ koja traje do svršetka oslobodilačkih vojno-redarstvenih operacije u „fazu otrežnjenja“ koju memoarski subjekt detaljno opisuje u zapisima s početka 1996. g. Ističe kako najviše bole proklamirana demobilizacija i novi preustroj koji podjednako pogađa dragovoljce i mobilizirane, ratnike i vojne činovnike te da novonastalo vrijeme označuje *osipanje velikoga, nezaboravnoga srčanoga tkiva, od kojega je sazdana pobjeda i sveukupni Domovinski rat* (Barbieri 1996: 150).

Mnogi događaji i junaci već polako tonu u virovima prošlosti, premda im je zajamčena bogata povijesna otpremnina. No, koliko bi se tih ratnih zanesenjaka, koji su u ovih pet godina oslobađali i stvarali hrvatsku državu ipak radije priklonilo idealu živoga ratničkog srca, nego mirenju s otpustom i oprostom. (Barbieri 1996: 150)

Prethodni navod vjerno opisuje nespremnost hrvatskoga vojnika na prilagodbu mirnodopskom životu uzrokovanu mukotrpnom usklađivanju svakidašnjem životnom okružju. Akterima ratnih zbivanja još dugo ostaju glavna tema razgovora vojnička sjećanja dok drugi takve priče doživljavaju zamornima. Barbieri drži kako je civilni život bogatiji i krotkiji od vojničkoga, no vojni zakon i solidarnost krase dublje zajedništvo i etička uljuđenost. Također upozorava na opasnosti koje mogu prijete demobiliziranim vojnicima. Autor ovim putem šalje apel nadležnim tijelima za zbrinjavanje branitelja strahujući za njihove sudbine:

Mnogi su znali da će rješenje o demobilizaciji doći iznenada, kao i svaka vojnička zapovijed, ali nisu mogli ni pretpostaviti koliko će se ta posljednja zapovijed kositi s njihovim još uvijek adrenalinski vrelim bićem. Taj za sada nepokrenuti proces bit će najzahtjevnija zadaća novoga ustroja Hrvatske vojske i države želi li doista pomoći svojim najvjernijim sinovima i spasiti ih od opasne granice na kojoj bi mogli postati najgori neprijatelji sami sebi. (Barbieri 1996: 153)

Pretposljednji zapis memoara nosi naslov *Pakračka elegija*. Milivoj Solar (2005: 187) drži da je elegija (grč. *élegos* – tužaljka) pjesma pisana u distiha, a opisuje tugu prognanika i čežnju za domovinom. Elegija danas sve više postaje naziv za pjesmu koja izražava tugu, bol i žaljenje za nedostižnim. Ovaj memoarski zapis objedinjuje sva navedena obilježja izražavajući tugu i bol pakračkih ratnika. Kratkim retrospekcijom pripovjedač se prisjeća proteklih pet

ratnih i mučnih godina. Govori o sreći i veselju koji su nastupili nakon „Bljeska“ i „Oluje“ i naglom obratu koji je nastupio 15. siječnja 1996. g. kada je u Pakracu, na petu obljetnicu međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske, održan tihi prosvjed ratnih veterana – jedan od mnogih koji će uslijediti u skorijoj budućnosti. Pakračke veterane od ostalih hrvatskih boraca razlikuje njihov grad Pakrac koji je *obranjen, izigran i oslobođen* (Barbieri 1996: 165). Pripovjedač razumije i opravdava gnjev ratnika, među koje ubraja i samoga sebe, prozivajući vrhovne političare RH, potpisnike Daytonskoga sporazuma te Političku upravu HV-a koji su se oglušili na zahtjeve i prava iznevjerenih hrvatskih ratnika.

Previše je boli i previše dostojanstva u srcima hrvatskih branitelja, kojima sve rjeđe i na televiziji zažele laku noć. Ako sam jednom zapisao da im ne bi trebalo dopustiti da postanu najveći neprijatelji sami sebi, kako sam onda mogao posumnjati da će postati neprijatelji zemlje koju su sami oslobodili i zajedno stvarali. (Barbieri 1996: 166)

Tijekom trajanja rata dano je previše pustih obećanja i izrečeno pregršt pogrešnih rečenica. Pripovjedačeva je pretpostavka da oni koji su izričali te riječi nisu mogli pretpostaviti kako će hrvatski branitelji polučiti uspjeh i obraniti domovinu te, sukladno tome, ostvariti pravo na sve što im je obećano. Jedino što ratnici žele jest pravo na povratak u život koji nastavlja teći dalje. Barbieri je također svjestan pojave ratnoga profiterstva još u drugoj polovici 90-ih godina prošloga stoljeća govoreći kako hrvatski dragovoljci bolje razumiju teško gospodarsko stanje u državi od onih koji su ga tijekom vođenja bitki iskorištavali i pogoršali. Važan dokument koji svjedoči nastalome problemu jest pismo upućeno vladajućima koje je napisao jedan od demobiliziranih zapadnoslavonskih veterana, a priloženo je u memoarima. U njemu se pošiljatelj obraća recipijentima s „cijenjena gospodo“ te u njemu iznosi tugu što svršetkom rata nije ostvario pravo na povratak u poduzeće u kojemu je radio prije mobilizacije. Očekivao je ostvariti pravo na Zavodu za zapošljavanje, no ni to mu nije omogućeno. Veteran je šokiran odnosom nadležnih organa države prema njemu, ali i ostalim demobiliziranim dragovoljcima i drugim ratnicima tvrdeći kako više ne ispunjava osnovne uvjete za život. Izražava ponos i zadovoljstvo što je sudjelovao u stvaranju i obrani Republike Hrvatske, no razočaran je što rješenje za egzistenciju svoje obitelji mora tražiti na ulici. Barbieri ovaj primjer, kao i mnoge druge, naziva *začudnim i bolnim putem od mirnoga čovjeka do ratnika, od života do smrti* (Barbieri, 1996: 167).

Dvadeset i sedam godina nakon što su memoari *Tko je sa mnom palio kukuruz* objavljeni isti problemi i dalje su prisutni u društvu, a branitelji su stigmatizirani jer se društvo prema

njima odnosi s predrasudama i stereotipizira ih kao populaciju koja jedinu i isključivu važnost vidi u materijalnim pravima i novčanim davanjima (Jašarević 2008: 211). Odnos društva prema braniteljima najčešće varira od nezainteresiranosti pa sve do negiranja zasluga. U djelu pisac često uspoređuje rat i njegove sudionike s pozornicom na kojoj „glume“ likovi i statisti. Likovi, vojnici i dobrovoljci, jesu ti koji su imali glavnu ulogu u ratu, no često su im uloge bile sporedne. Glavnu riječ donosili su statisti koje Barbieri nikad ne imenuje, no da se zaključiti kako je riječ o visokopozicioniranim političarima i zapovjednicima koji sami nisu nikada fizički sudjelovali u ratu. Ipak, autor tvrdi kako je o njihovim odlukama često ovisio život hrvatskih ratnika „*jer u ovom kazalištu meso, krv, životi i smrt bili su pravi, a statista nikada nije ni bilo. Statisti su hodali daleko od rovova, minskih rovova, poprišta bitaka uzduž i poprijeko domovinskog mjeseca*“ (Barbieri 1996: 168). Ne čudi, stoga, što Barbieri s ostalim suborcima osjeća kako im je oteta zasluga jer uloga statista završetkom rata paradoksalno postaje sve većom. Već krajem 1995. g. osjeća se „vrijeme legenda i sumrak demobilizacije“ koje sada već bivši branitelji provode u razgovorima prisjećanja na proživljene ratne dane za koje autor ustvrđuje da je uvijek živo i ne popušta lako nestajanju u svakodnevicu.

8. Metodički pristup memoarima *Tko je sa mnom palio kukuruz*

Ratni memoari *Tko je sa mnom palio kukuruz* (1996) hrvatskoga književnika i gastronomu Veljka Barbierija primjereni su obradi u obliku nastavne jedinice za učenike četvrtih razreda srednje škole zbog međupredmetne povezanosti s lekcijom o osnivanju Republike Hrvatske i Domovinskom ratu koja se obrađuje krajem školske godine. Slavić (2011: 9) govori kako metodički sustavi u nastavi književnosti određuju odnose učenika, učitelja i književnoga djela. Svaki metodički sustav obilježen je konkretnim razdobljem i društvenom ulogom književnosti. Moguće je govoriti o sljedećim metodičkim sustavima:

1. dogmatsko-reproduktivni sustav
2. reproduktivno-eksplikativni sustav
3. interpretativno-analitički sustav
4. problemsko-stvaralački sustav
5. problemsko-recepcijski pristup hrvatskome romanu

6. korelacijsko-integracijski sustav
7. timski sustav
8. komunikacijski sustav
9. multimedijски sustav.

Usprkos tome što se oni prikazuju odvojeno, nerijetko nastavnik oblikuje nastavni sat koristeći se kombinacijom višestrukih metodičkih sustava pri čemu najčešće prevladava jedan. U suvremenim hrvatskim školama vodeći metodički sustav jest interpretativno-analitički. Na satu interpretacije memoara *Tko je sa mnom palio kukuruz* predlažem upravo interpretativno-analitički metodički sustav. Navedeni sustav korišten je i na nastavnom satu za potrebe pisanja diplomskoga rada održanom u Ženskoj općoj gimnaziji Družbe sestara milosrdnica. Sat je održan 6. prosinca 2022. g., upravo na 31. godišnjicu jednoga od najznačajnijih događaja u Domovinskom ratu kada na blagdan svetoga Nikole uslijed žestokih granatiranja biva razorena starogradska jezgra grada Dubrovnika pod zaštitom UNESCO-a.

8.1. Motivacija

Motivacija je postupak kojim se učenike priprema za izravnu recepciju književnoga djela koja mora biti primjerena dobi i sposobnosti učenika kao i samome djelu (Slavić 2011: 47). Upravo kvalitetnom motivacijom nastavnik potiče zanimanje i usredotočenost kod recipijenata, u ovome slučaj učenika srednje škole. Slavić ističe kako je za motivaciju katkad potrebno izdvojiti cijeli sat, no s obzirom na to da je za interpretaciju djela *Tko je sa mnom palio kukuruz* predviđen jedan školski sat tumačenja gradiva, predlažem izdvojiti deset minuta za motivaciju. Sedam je vrsta motivacije koje metodičari navode, a to su:

- 1) osobna iskustva učenika
- 2) glazbene, likovne i filmske motivacije
- 3) filozofski, povijesni i religijski sadržaji
- 4) općekulturni sadržaji
- 5) književnoteorijske i književnopovijesne motivacije
- 6) motivacije knjigama na koje se oslanja književno djelo
- 7) stilistička i jezična motivacija (Slavić 2011: 48).

Slavić također tvrdi kako je u srednjoškolskom obrazovnom sustavu uobičajen razgovor o temeljnom etičkom problemu djela te značajkama književne epohe kojoj pripada.

Rosandić navodi kako je motiviranje učenika za čitanje pripovjedne proze važan metodički problem te da je primjerena motivacija bitna u izgradnji buduće čitalačke kulture mladih (Rosandić 2005: 426). Drži kako se mogu primijeniti različiti postupci i pristupi u motiviranju učenika: provjera zainteresiranosti učenika na početku školske godine, predlaganje književnoga djela za samostalno čitanje kod kuće, interpretativno čitanje odabirom najzbudljivije epizode, slušanje radioemisija, ilustriranje epizoda, slušanje glazbenih djela, obilježavanje književnih obljetnica, ekranizacija djela, izložba knjiga i druge mogućnosti.

Ako nastavnik odabere motivaciju iznošenjem osobnih iskustva učenika, ona se može odvijati na sljedeći način. Uzevši u obzir činjenicu da su današnji srednjoškolci rođeni nakon završetka Domovinskoga rata, nemoguće je ispitati njihove doživljaje, no nastavnik može ispitati domoljubne osjećaje koji učenike obuzimaju tijekom održavanja raznih sportskih natjecanja u kojima sudjeluje hrvatska reprezentacija. Također je moguće razgovarati o tome što sami znaju o novijoj hrvatskoj povijesti. Valja uvijek imati na umu kako je oprez nužan pri iznošenju ovakvih tema jer postoji mogućnost da je neki učenik izgubio člana obitelji tijekom ratnih zbivanja. Nastavnik koji odabere glazbenu motivaciju mora pripaziti da glazbeno djelo „bude podudarno u emotivnom ili motivskom smislu“ (Slavić 2011: 50). Glazba koja se reproducira može biti dijelom hrvatske popularne kulture, odnosno to može biti neka navijačka ili domoljubna pjesma nastala tijekom 90-ih godina 20. stoljeća, no ne smije sadržavati neprimjerene izraze ili govor mržnje. Nastavnik se može poslužiti i lirskom pjesmom; izvrstan primjer predstavlja *Tomislav Vladimira Nazora*. Filmska motivacija također može biti vrlo poticajna, nastavnik na satu može prikazati isječak iz filma koji adaptira događaje iz Domovinskoga rata, jedan je od takvih i *Broj 55* koji predočava tragediju u Kusunjama 1991. g. U 21. stoljeću osobito je popularizirana motivacija filmom koja potiče učenike da više istražuju o gradivu koje se podučava. Općekulturni sadržaji svakako su prigodni za motivaciju interpretacije djela *Tko je sa mnom palio kukuruz*, a uključuju susret sa živim svjedocima određenih događaja, u ovom slučaju sudionicima Domovinskoga rata te novinske i druge vijesti (Slavić 2011: 54). Hrvatski branitelji na nastavnome satu mogu podijeliti vlastita ratna iskustva te tako živom riječju svjedočiti o borbi za samostalnost. Branitelji koji bi se pozvali ne moraju nužno biti s pakračkoga bojišta. U istome kontekstu mogu se upotrijebiti novinski članci, primjerice vijesti iz *Pakračkoga lista* koje su detaljno informirale o pakračkoj svakodnevi.

Prije same provedbe nastavnoga sata u učionici se mogu postaviti fotografije ili slike književnika Veljka Barbierija te grada Pakraca kako je izgledao prije i poslije ratnih stradanja što potiče učenike na kritičko mišljenje i zauzimanje vlastitih stajališta (Slavić 2011: 58).

Učenici uoči interpretacije mogu i samostalno na internetu pretraživati informacije relevantne za nastavni sat s unaprijed određenim smjernicama. Na umu također valja imati, navodi Slavić (2011), da se jednom književniku ipak ne treba posvećivati previše vremena jer to ne predviđa nastavni plan i program - iznimke se mogu napraviti u slučajevima obilježavanja godišnjica rođenja.

8.2. Najava teksta i lokalizacija

Lokalizacijom djela nastavnik se izravno povezuje s motivacijom te pritom mora biti oprezan kako ne bi zasićenjem biografskim podacima izgubio kvalitetno ostvarenu motivaciju u uvodnom dijelu sata. Budući da „djelo nosi obilježja svoga tvorca i vremena u kojem je nastalo“ (Rosandić 2005: 438), tekstove je potrebno lokalizirati. Slavić iznosi da „lokalizacijom smještamo ulomak u djelo, djelo u književnikov opus i opus u tematski, žanrovski te konačno vremensko-prostorni okvir“ (Slavić 2011: 63). Poželjno je da nastavnik unutar motivacije implementira pojedine podatke bitne za djelo u cjelini i autorov opus te u skladu s time razvije lokalizaciju. Najčešće se provodi smještanjem djela „u surjeđe žanra te u okvir vremena i prostora“ (Slavić 2011: 63).

Memoari *Tko je sa mnom palio kukuruz* ne pripadaju nastavnome programu te se učenici nisu do sada susreli s tim naslovom. Malobrojni učenici upoznati su s opsegom ratnih stradavanja koja su se odvijala u Pakracu u prvoj polovici devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Učenike, stoga, valja uputiti u kontekst nastanka djela, odnosno predočiti povijesnu pozadinu grada Pakraca i zapadne Slavonije u razdoblju od 1991. do 1996. g. jer „korelacija s poviješću nužan je dio motivacije“ (Slavić 2011: 191) te je potrebno da srednja škola naglasi povijesne aspekte. Slavić (2011: 190) nadalje naglašava kako je nužno paziti da patetika, ukočenost i nenaravnost ne zamjenjuje pravo domoljublje, da se neprijatelj ne poopćava, odnosno izjednačuje s nacionalnim manjinama i narodima koji sada žive u susjedstvu Republike Hrvatske. Važno je izreći povijesnu istinu jer prešućivati i skrivati znači krivotvoriti i nesvjesno djelovati u pravcu onoga što je bilo (Slavić 2011: 191).

Djelo *Tko je sa mnom palio kukuruz* nezavisni je tekst, no ulomci koji se obrađuju na satu zavisni su jer ovise o cjelini knjige. Tekst je, stoga, nužno „lokalizirati u organsku cjelinu iz koje su izdvojeni“ (Rosandić 2005: 438). Budući da je riječ o memoarima u kojima prvi zapis započinje *in medias res*, predlažem pojašnjenje povijesnih događanja u Hrvatskoj koja su prethodila djelu. Predlažem da uslijedi upoznavanje s likom i djelom Veljka Barbierija te

njegovom ulogom u Domovinskom ratu. Neizostavno je napomenuti djetinjstvo provedeno u Pakracu tijekom praznika što je utjecalo na autorovu odluku da se priključi obrani grada. Nastavnik može učenike i usmjeriti na određene mrežne izvore gdje mogu dodatno prikupiti informacije koje nisu neophodne samome satu književnosti.

8.3. Interpretativno čitanje ulomaka

Nakon što nastavnik provede etape motivacije i lokalizacije djela, slijedi interpretativno čitanje biranih ulomaka iz djela. Naziv interpretacija latinskoga je podrijetla i označava tumačenja (*interpretatio*). Milivoj Solar interpretaciju definira posebnim postupkom tumačenja književnih djela u kojem se utvrđuje smisao djela u cjelini i uloga pojedinih elemenata s obzirom na cjelinu djela (Solar 2005: 38). U tradicionalnoj nastavi književnosti nije se posvećivala osobita pozornost analizi djela, nego književnopovijesnoj građi. Rosandić i Šicel (1970: 71) ističu kako je analiza djela prvi uvjet moderne nastave književnosti. Kako bi interpretacija bila uspješna, potrebno je ispoštovati uvjete poznavanja žanrova, opća pravila ustroja umjetničkih tekstova te društvene i povijesne okolnosti nastanka. Također je bitno da tumač, to jest interpretator, doživi i proživi djelo kako bi ga mogao dalje tumačiti. S obzirom na to da djelo tumači učenicima, oni će smisao djela uspostaviti sukladno svojim znanjima, očekivanjima i potrebama. Na umu je nužno imati da tako uspostavljeni smisao ne smije zanemariti kanonska tumačenja djela jer ona povezuju prošlost i sadašnjost (Slavić 2011: 137). Temeljna obilježja školske interpretacije trebaju ispunjavati pet uvjeta:

- 1) jasna i jednostavna, što ne znači prizemna
- 2) utemeljena na terminima i teorijama koje učenici poznaju
- 3) ne zaobilazi bitne elemente djela
- 4) pruža novu perspektivu
- 5) prikazuje umjetninu neponovljivom, ali i povezuje sa žanrom i epohom.

Domovinski rat pripada bližoj hrvatskoj prošlosti te su njegove posljedice još uvijek prisutne u hrvatskome društvu. Stoga je bitno objektivno i promišljeno metodički pristupiti interpretaciji djela *Tko je sa mnom palio kukuruz*. Također valja imati na umu kako možda i sami učenici koji pribivaju nastavnome satu trpe od ratnih posljedica (npr. imaju oca ili majku koji su ratni invalidi). Nakon čitanja ulomaka predlažem da nastavnik ispita emocije učenika izazvane čitanjem. Potrebno je ostvariti otvoreni razgovor s učenicima te im pružiti priliku da,

ako to sami žele, iznesu vlastita stajališta. Slavić (2011) nadalje navodi kako postoji mogućnost da učenici pruže otpor prema temi te je na učitelju da im pokuša razjasniti da domovinu i narod volimo usprkos onima koji su joj htjeli zlo te da prava ljubav ne smije biti pokolebana zbog onih koji su ju iskorištavali. Domoljublje je obveza građanina Republike Hrvatske te je bitno naglasiti učenicima kako se ne bi trebali sramiti svoga porijekla. Osobito je važno da budu ponosni na domovinu i one koji su kroz tisućljetnu povijest ginuli kako bi se postigle sloboda i neovisnost danas suverene Republike Hrvatske. Dobar dio sata valja posvetiti žanrovskoj problematici. Učenici moraju prepoznati obilježja žanra i stila, a nastavnik odabire definicije prilagođene obrazovnoj razini koje će učenici zapisati. Nastavit će se rad na odabranim ulomcima gdje nastavnik traži od učenika da potkrijepe prethodno navedena obilježja. Važno je potaknuti raspravu o položaju hrvatskih branitelja koja se odvija heurističkim razgovorom između učenika i nastavnika.

Na kraju sata doći će sinteza tijekom koje nastavnik može zatražiti od učenika da ukratko sažmu što su naučili. Nastavnik bi trebao naglasiti ključne pojmove, a može i zadati učenicima zadaću koja može biti pisanje vlastitih memoara u esejističkom obliku. S obzirom na to da na učenike utječe izbor djela nastavnoga programa i čitanki, nužno je istražiti bi li Barbierijevi memoari *Tko je sa mnom palio kukuruz* bili primjereni za uvrštavanje ovoga književnog djela u kurikulum, stoga je provedena anketa .

8.4. Osvrt na održani sat

Sat književnosti interpretacije djela Veljka Barbierija *Tko je sa mnom palio kukuruz* održan je 6. prosinca 2022. g. Nastavi je prisustvovalo 16 učenica četvrtoga razreda Ženske opće gimnazije Družbe sestara milosrdnica, a satu je nazočila i njihova profesorica Hrvatskoga jezika Donata Mikić.

Nastavni sat započeo je motivacijskim razgovorom o aktualnom Svjetskom nogometnom prvenstvu i ispitivanju osjećaja koji ispunjava navijače prigodom praćenja utakmica. Cilj razgovora bio je osvrnuti se na osjećaj domoljublja, a potom sam zatražila od učenica da navedu događaje iz povijesti u kojima je domoljublje bilo znatno izraženo. Neki od odgovora odnosili su se na sudjelovanje Hrvatske na Eurosongu, razna sportska prvenstva, a jedna učenica spomenula je Domovinski rat. Učenice su uspješno povezale osjećaje domoljublja s ratnim događanjima u prvoj polovici 90-ih godina 20. stoljeća tijekom Domovinskoga rata. Za daljnji razvoj nastavnoga procesa potrebno je bilo lokalizirati djelo u

vremensko-prostornom kontekstu, stoga je prikazan video-isječak iz povijesno-dokumentarne televizijske emisije *TV kalendar* koji tematizira ratna događanja u gradu Pakracu i njegovoj okolini u ranim mjesecima 1991. g. Učenice su s velikom pozornošću pratile projekciju, a poneke su i zapisivale bilješke u svojim bilježnicama. Nakon gledanja videa učenicima je frontalnim pristupom detaljnije pojašnjeno što se sve zbivalo na zapadnoslavonskom području tijekom Domovinskoga rata. Uslijedila je podjela materijala koji su uključivali tri ulomka iz djela. S obzirom na to da djelo *Tko je sa mnom palio kukuruz* nije dijelom nastavnoga programa, potreban je bio fragmentarni pristup. Tijekom čitanja ulomaka razredom je vladala potpuna tišina. Učenice sam upitala za emocije koje u njima pobuđuju pročitani ulomci, na što su odgovarale:

- *Duboko sam potresena ovime što sam čula*
- *Ulomak u meni izaziva nemir i tugu*
- *Sretna sam što sam rođena u neovisnoj državi te nisam iskusila rat.*

Potom sam od učenica zatražila da analiziraju elemente književnih vrsta koje uočavaju u tekstu. Primijetile su da je tekst pisan u prvome licu jednine te da je u njemu izneseno mnoštvo podataka zbog kojih tekst nalikuje novinskome izvještaju. Na upit kakav je pripovjedač, odgovorile su da se doima objektivnim te da u pojedinim dijelovima teksta uočavaju iskazivanje ironije i ogorčenja („*opjevani Dubrovnik*“). Također su zaključile da je riječ o pripovjedaču kao stvarnoj osobi, te da nije riječ o fiktivnome tekstu, odnosno fiktivnoj stvarnosti. Navedene zaključke potkrijepile su primjerima iz ulomaka. Metodom razgovora s učenicama vodila sam raspravu o sadržaju odabranih ulomaka te su one otvoreno nudile vlastita zapažanja. Održana je i rasprava o pitanju položaja hrvatskih branitelja u današnjemu društvu te su učenice priznale kako su osvijestile činjenicu da je potrebno stjecati znanja o povijesti vlastite domovine i odati zahvalnost onima koji su domovinu branili.

8.5. Anketa

Anketni listić koji su učenice rješavale na kraju sata sadržava devet upita u kombinaciji pitanja zatvorenoga tipa (na zaokruživanje) i esejskoga tipa. Za rješavanje ankete bilo je potrebno najviše pet minuta.

Prvo pitanje glasilu je „Jeste li prije ovoga sata bile upoznate s likom i djelom Veljka Barbierija?“ Sve ispitanice zaokružile su „NE“. Sljedeće pitanje odnosilo se na upoznatost s

ratnim zbivanjima u Pakracu od 1991. do 1995. g. na što je 7 učenica potvrdno odgovorilo, 8 je odgovorilo negativno, a 1 učenica zaokružila je „DA“ i „NE“. Trećim pitanjem htjela sam od učenica doznati jesu li se već prije tijekom svoga obrazovanja susrele s memoarima kao književnom vrstom. Samo 9 učenica odgovorilo je kako su s pojmom upoznate, a 7 je odgovorilo kako im je pojam stran. Učenice koje su poznavale memoare kao književnu vrstu trebale su na crtama ispod pitanja napisati s kojim su se to memoarima susretale. Donosim neke odgovore:

- *Drinske mučenice.*
- *O Domovinskom ratu iz Vukovara.*
- *Ne znam im ime! Ali isto vezani uz Domovinski rat.*
- *Ne sjećam se točno naziva, čitala sam ih u prvom razredu srednje škole.*

U četvrtom pitanju esejskoga tipa od učenica se tražilo da navedu što im se sviđjelo u ulomcima pročitanim na satu. Odgovori su glasili:

- *Što se na realan način prikazala tadašnja sadašnjost i patnja. Ovo djelo bi trebalo u svakome probuditi trunku domoljublja.*
- *Detaljni opisi, pojava nostalgičnih i tjeskobnih osjećaja.*
- *Sviđa mi se način analiziranja djela i načina na koji ulomci opisuju zbivanja u Pakracu.*
- *Potaknulo me na razmišljanje, osvrnuli smo se na hrvatsku povijest, naučila sam nešto novo o hrvatskoj povijesti.*
- *Što su povezani s kontekstom vremena, pisani jednostavnim leksikom svima razumljivim.*

Nadalje su učenice bile upitane bi li voljele pročitati djelo *Tko je sa mnom palio kukuruz* na što je svih 16 ispitanica odgovorilo da žele pročitati djelo Veljka Barbierija. U sljedećem pitanju nastojala sam doznati drže li da je u školskom programu potrebno više djela ratne tematike. Čak 13 učenica drži kako ova vrsta proze zaslužuje više prostora u nastavi što su i obrazložile odgovorima:

- *Zbog toga što bismo imali bolji pogled na hrvatsku ratnu stvarnost, a i bolje bismo upoznali Hrvatsku.*
- *Smatram da današnji mladi gube domoljublje i ne cijene žrtve i branitelje te da se na ovakav način budi nacionalna svijest.*
- *Mislim da su zanimljiva te da bismo se mogli više uživjeti u njih jer su pisana jednostavnijim stilom te su interesantnije tematike.*

- *Jer želim znati više o tim zbivanjima i kako je to utjecalo na ljude jer me brine i želim znati.*

Ipak, 3 su učenice odgovorile kako ne žele više ratnih djela u školskome programu što je jedna učenica obrazložila komentarem : *-Ne volim čitati o ratovima.*

Pretposljednjim pitanjem htjela sam od učenica doznati drže li da se u školama uči dovoljno o Domovinskom ratu na što je čak 15 od 16 ispitanica odgovorilo da unutar odgojno-obrazovne ustanove ne stječu dovoljno znanja o ratu kojim je stvorena Republika Hrvatska. Odgovore su potkrijepile sljedećim komentarima:

- *Više se osvrćemo na povijest drugih, na druge ratove.*
- *Smatram da današnje mlađe generacije jako malo znaju o Domovinskom ratu što nije za pohvalu. Mislím da bi svatko trebao znati o povijesti svoje države, osobito onoj koja nije bila tako davno.*
- *Spomene se jednom u 8. razredu i to nedovoljno, jedino što se sjećam je odlazak u Vukovar, ali mislim da bismo mogli još toga naučiti.*
- *U srednjoj nismo uopće spominjali, a u osnovnoj smo preletjeli i žalosno je što moramo znati dosta nebitnih informacija iz daleke prošlosti, a one što su naši djedovi i očevi proživljavali ne.*
- *Ta tema se izbjegava i govori se samo o Vukovaru.*
- *Smatram da je SRAMOTNO koliko mladi znaju o zbivanjima tijekom Domovinskog rata!*
- *Slušajući ovo predavanje, ali i inače znam da sam nedovoljno informirana o ratnim događajima. Također, više znam o povijest drugih država nego svoje.*

Na posljednjem pitanju koje glasi „Mislíte li da su hrvatskim braniteljima iskazani zahvalnost i poštovanje?“ 6 učenica zaokružilo je DA, 5 učenica NE, a čak 6 učenica nije se moglo opredijeliti ni za jednu kategoriju te su zaokružile oba ponuđena odgovora ili ostavile komentare „tako-tako“ i „djelomično, ali nedovoljno“. Od učenica koje su zaokružile DA njih 3 izrazilo je mišljenje kako su u nedostatnoj mjeri iskazane čast i zahvalnost.

Tijekom nastavnoga sata interpretacije djela *Tko je sa mnom palio kukuruz* Veljka Barbierija na svim sam učenicama mogla vidjeti izražene različite emocije. Pomno su pratile i vodile bilješke te su često podizale ruku postavljajući potpitanja vezana uz pakračku povijest i lik Veljka Barbierija. Učenice su pokazale veliko zanimanje za djelo koje proizlazi iz želje da nauče više o Domovinskom ratu i povijesti svoje domovine. Sve ispitanice složno su se izjasnile

da hrvatski branitelji zaslužuju poštovanje i zahvalnost za doprinos stvaranju neovisne Republike Hrvatske.

8.6. Pisana priprema

Pisana priprema za nastavni sat književnosti

Veljko Barbieri, *Tko je sa mnom palio kukuruz*

Studentica: Mirna Crnković

Mentor: red. prof. dr. sc. Dean Slavić

Zagreb, prosinac 2023.

Škola: Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica, Zagreb

Razred: 4. razred gimnazije

Nastavni predmet: Hrvatski jezik

Nastavna jedinica: Veljko Barbieri, *Tko je sa mnom palio kukuruz*

Metodički sustav: intepretativno-analitički

Zadaće nastavne jedinice:

1. Obrazovne

- upoznati se s memoarskom knjigom Veljka Barbierija *Tko je sa mnom palio kukuruz*
- ponoviti stečena znanja iz hrvatske povijesti
- usvojiti činjenice iz povijesti Pakraca u Domovinskome ratu
- interpretirati i analizirati odabrane ulomke
- usvojiti osnovna obilježja memoaristike

2. Odgojne

- razvijati svijest o potrebi poznavanja hrvatske povijesti
- razvijati osjećaj zahvalnosti i poštovanja prema hrvatskim braniteljima
- razvijati domoljubne osjećaje
- poticati aktivno sudjelovanje učenika na satu
- poticati kulturu čitanja nacionalne književnosti

3. Funkcionalne

- razvijati sposobnost vlastite interpretacije odabranih ulomaka iz memoarske knjige
- razvijati vještinu usmenoga izražavanja
- razvijati vještinu argumentiranoga raspravljanja o djelu

4. Komunikacijske

- razvijati vještinu aktivnoga slušanja
- razvijati sposobnost izražavanja doživljaja i stavova
- razvijati vještinu aktivnoga sudjelovanja u razgovoru

Tip nastavnoga sata: sat interpretacije

Trajanje nastavnoga sata: jedan školski sat

Oblici rada: frontalni rad

Nastavne metode: metoda čitanja, metoda slušanja, metoda razgovora, metoda usmenoga izlaganja, metoda upućivanja, metoda rada na tekstu, metoda pisanja, metoda zaključivanja

Nastavna sredstva: živa riječ nastavnika, nastavni listići, slikokaz, bilježnica

Nastavna pomagala: računalo, projektor, školska ploča i kreda

Ustroj nastavnoga sata:

1. pozdrav i predstavljanje (30-ak sekundi)
2. doživljajno-spoznajna motivacija (5 minuta)
3. najava teksta i njegova lokalizacija (5 minuta)
4. interpretativno čitanje odabranih ulomaka i njihova interpretacija (30 minuta)
5. sinteza (3 minute)
6. zadavanje domaće zadaće (1 minuta)
7. zahvala i pozdrav (30-ak sekundi)

Artikulacija nastavnoga sata

Etapе nastavnoga sata	Nastavni sadržaji	Aktivnosti učenika	Nastavni oblici nastavne metode i metodički postupci	Planirani odgojno-obrazovni ishodi unutar etapa nastavnoga sata
pozdrav i predstavljanje (30-ak sekundi) doživljajno-spoznajna motivacija	N: Dobar dan, drage učenice i profesorice! Moje je ime Mirna Crnković, studentica sam kroatistike i pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te sam danas ovdje da umjesto vaše profesorice održim sat književnosti za potrebe pisanja moga diplomskog rada N: Za početak bih vas pitala pratite li trenutno Svjetsko nogometno prvenstvo. U: Da, pratimo prvenstvo. N: Koje osjećaje u vama kao navijačima izaziva gledanje utakmica?	Učenici slušaju. Učenici sudjeluju u razgovoru.	metoda usmenoga izlaganja metoda razgovora	Učenici razvijaju vještinu slušanja. Učenici razvijaju komunikacijske kompetencije.

	U: Uzbuđena sam i sretna, često nervozna. Osjećam i ponos. N: Kako nazivamo vrstu ponosa i ljubavi koje osjećamo spram domovine? U: Nazivamo ga domoljublje. N: To je točan odgovor. Možete li mi navesti još koji primjer kad ljudi osjećaju domoljublje i navesti neki događaj iz hrvatske povijesti kada su ljudi bili nošeni domoljubljem? U1: Osjećamo domoljublje tijekom praćenja Eurosonga U2: Osjećamo emocije povezane s domoljubljem kada pratimo različita sportska natjecanja i Olimpijske igre. U3: Domoljublje se ponajviše osjećalo tijekom Domovinskoga rata.	Učenici sudjeluju u razgovoru.	metoda zaključivanja	Učenici razvijaju vještine zapažanja i povezivanja. Učenici razmišljaju i zaključuju.

	N: Tako je. Upravo ćemo danas dotaknuti temu Domovinskoga rata. N: Možete li mi ukratko reći kojih se znanja o Domovinskom ratu prisjećate? U1: To je oslobodilački rat kojom je osigurana hrvatska suverenost. U2: Rat je trajao od 1991. do 1995. g. N: Znete li koji je grad u Hrvatskoj pretrpio najveća oštećenja? U: Da, riječ je o Vukovaru i stradavanju na Ovčari. N: Točno. Mnogi su gradovi u Slavoniji i diljem Republike Hrvatske pretrpjeli teška razaranja i ljudske žrtve. Među njima je i maleni zapadnoslavonski gradić Pakrac. Jeste li čuli za njega i znate li što reći vezano za nj? U1: Nalazi se u Požeško-slavonskoj županiji.	Učenici se prisjećaju. Učenici slušaju.	metoda razgovora metoda upućivanja	Učenici usvajaju nova znanja.

	U2: Znam gdje se grad nalazi, no ne znam ništa o njemu. N: Molim vas da sada pogledate video-isječak koji će se prikazati na platnu. (Reproduciram video-isječka iz emisije TV kalendar koja prikazuje Pakrac 1991. g.) N: Kako je na vas djelovao ovaj video? U1: Video djeluje potresno. U2: Nisam znala da se i ondje ratovalo. N: Što ste sve uočile u videu? U1: Prikazan je napad na policijsku postaju u Pakracu. U2: Svagdje su ruševine. U3: Gradom juri gomila naoružanih vojnika i tenkova JNA. N: Da, naime, uz Pakrac se često veže sintagma „slavonski Knin“ jer je, baš poput juga Hrvatske, i ovaj grad bio opkoljen barikadama koje su	Učenici gledaju i slušaju. Učenici sudjeluju u razgovoru.	metoda razgovora	Učenici razvijaju vještinu izražavanja vlastitih dojmova.

Najava teksta i njegova lokalizacija	postavili srpski pobunjenici protiv kojih su se borili mnogi hrvatski dobrovoljci. Među njima je i poznati hrvatski književnik Veljko Barbieri koji o ratu u Pakracu piše u knjizi pod naslovom <i>Tko je sa mnom palio kukuruz.</i> Molim vas, prepišite s ploče u vaše bilježnice! <i>(kredom zapisujem na školskoj ploči ime i prezime pisca i djela)</i> N: Veljko Barbieri rođen je godine 1952. u Splitu, a djetinjstvo provodi u Makarskoj i Pakracu koji je snažno obilježio njegov životni put. Najpoznatije književno djelo Veljka Barbierija jest roman <i>Epitaf carskog gurmana</i> za koji je osvojio i mnoge književne nagrade. Osim romana, autor je zbirki pjesama i novela te je također publicist i gastronomski kritičar. Barbieri je lice često vidano na malim ekranima u ulozi voditelja	Učenici slušaju. Učenici pišu. Učenici slušaju.	metoda upućivanja metoda pisanja metoda usmenoga izlaganja	Učenici usvajaju nova znanja.

	gastronomске emisije <i>Jelovnici izgubljenog vremena.</i> N: Početak Domovinskoga rata Barbierija zatječe tijekom boravka na otoku Visu te se odmah odlučuje priključiti obrani RH u sklopu 156. brigade. U Pakrac dolazi godine 1994. u službi časnika za vezu MUP-a RH. Djelatni je časnik vojske sve do godine 2001. kada se umirovljuje. Knjigu <i>Tko je sa mnom palio kukuruz</i> objavljuje godine 1996. Zapišite u bilježnice! <i>(na ploči bilježim godinu objavljivanja djela)</i> N: Uputit ću vas dodatno na povijesni kontekst nastanka djela iznoseći informacije koje nisu prikazane u video-isječku. N: Zna li možda tko zašto je baš Pakrac bio izložen snažnom napadu agresora? U1: Ne znam koji je razlog.	Učenici pišu.	metoda pisanja	Učenici usvajaju nova znanja.

	U2: Ondje je živjelo puno Srba. N: Tako je. Ratna zbivanja u Pakracu potaknula su šarolika etnička struktura grada i šire okolice koju nisu činili samo Hrvati i Srbi, već i Talijani, Nijemci te Mađari. Jedan od razloga jest i geografska smještenost grada u blizini slavonskih gora s kojih se neometano mogao širiti napad. Pogledajte na slikokazu fotografije. Što one prikazuju? U1: Prikazani su naoružani muškarci ispred policijske ustanove. N: Da, vidite zabilježen napad na policijsku postaju. U2: Čini mi se da vidim razrušenu bolnicu. N: Nažalost, točno. Možete primijetiti kako se ispred zgarista nalazi međunarodna oznaka Crvenoga križa koju	Učenici sudjeluju u razgovoru. Učenici slušaju. Učenici zaključuju.	metoda razgovora metoda slušanja	Učenici razmišljaju i zaključuju.

	neprijatelji nisu poštivali te su uništili bolnicu do temelja. Pakrački su pacijenti, srećom, uspjeli biti evakuirani te su tako izbjegli sudbinu vukovarskih zarobljenika koja će uslijediti nekoliko mjeseci potom. N: Najstrašnija ratna događanja vezana uz Pakrac odvijaju se tijekom godine 1991., a potpisivanjem Sarajevskoga primirja ne jenjavaju u potpunosti, nego se svode na mjestimične rafalne paljbe. Pakrac nikad nije pao u ruke neprijatelja, a vojno-redarstvenom akcijom „Bljesak“ oslobođen je velik dio zapadnoslavonskoga područja, uključujući i pakračko. Na slikokazu možete primijetiti tijek oslobodilačke operacije.	Učenici povezuju i zaključuju. Učenici slušaju.	metoda razgovora metoda upućivanja	Učenici razvijaju vještine slušanja i usvajaju nova znanja.

Interpretativno čitanje odabranih ulomaka i njihova interpretacija	N: Veljko Barbieri vojno je djelovao u Pakracu te je živim svjedokom ondašnjih zbivanja. O tim je događajima pisao u svojoj knjizi <i>Tko je sa mnom palio kukuruz</i> u kojoj je njegov stvarni lik i pripovjedač. Knjigu čini 41 zapis koje autor objavljuje u novinama <i>Hrvatsko slovo</i> u razdoblju od travnja 1995. do siječnja 1996. Podijelit ću svima nastavne listiće, a potom krećemo na čitanje prvoga ulomka. <i>(čitam prvi ulomak nakon kojega slijedi kratka stanka)</i> N: Kakve osjećaje u vama budi pročitani ulomak? U1: Čitanje ulomka uvlači me u ratnu stvarnost. U2: Imam osjećaj kao da se nalazim u ratu. U3: Detaljno su opisana sva događanja te noći.	Učenici slušaju. Učenici slušaju i prate tekst.	metoda upućivanja metoda čitanja	

	N: Promotrite uvodne rečenice ulomka, na što vas podsjeća? U: Djeluje poput novinskoga izvještaja. N: Izvrsno! Možete li mi potkrijepiti navedenu konstataciju? U: Pripovjedač navodi u sat i minutu kada se koja eksplozija dogodila. U2: Objektivan je u svome iznošenju. U3: Piše u prvome licu. U4: Podsjeća na dnevnik. N: Izvrsna zapažanja. Ulomak pripada memoarima, odnosno to je tekst u kojemu pisac govori o vlastitome životu i uspomenama. Često je vezan uz kulturna i povijesna zbivanja kojima je pisac svjedočio ili čak sudjelovao u njima. Molim vas, zapišite definiciju koju vidite na platnu!	Učenici sudjeluju u razgovoru.	metoda razgovora	Učenici razmišljaju i zaključuju. Učenici razvijaju vještinu izražavanja razmišljanja.

	<i>(učenice zapisuju)</i> N: Za memoare možemo reći da su usko povezani s autobiografijama, no ono razlika je u tome što se memoari temelje na sjećanjima, ne na krutim činjenicama. U memoarima nije naglasak na događajima koji su izravno povezani s pripovjedačem. Memoari govore o okolini, drugim ljudima, njihovim usudima i događajima. Nadalje, memoari se često pišu s vremenskim odmakom od događaja koji se opisuju, a iznose se i do tada nepoznate činjenice. Jedna od glavnih oznaka memoara jest vjerodostojnost, odnosno nastojanje da se što objektivnije i poblize ispriopovijeda o događaju. <i>(učenice vode zabilješke)</i> N: Pogledajte ponovno ulomak. Koju figuru prepoznajete u rečenici	Učenici pišu. Učenici slušaju.	metoda pisanja metoda upućivanja	Učenici usvajaju nova znanja.

	„...<i>tijekom jeseni 1991. palo oko 100 tisuća teških projektila...sto puta više nego na opjevani Dubrovnik...poginulo više od petsto ljudi, srušeno ili srušeno 78 posto kuća...</i>“ U: Čini mi se da je to gradacija. N: Da, pripovjedač ovom figurom postupno pojačava početnu predodžbu. Što mislite koja je funkcija gradacije u ovome kontekstu? U: Pripovjedač nastoji dočarati i vjerno opisati događaje koje je proživio. N: Tako je. Pogledajte sintagmu „<i>opjevani Dubrovnik</i>“. Uočavate li tu neku figuru? U: To bi mogla biti ironija. N: Točno. Pripovjedač iskazuje ogorčenje što se malenome gradiću poput Pakraca koji je pretrpio veliku štetu ne posvećuje dovoljno pozornosti kao	Učenici zaključuju. Učenici povezuju.	metoda razgovora	Učenici razvijaju komunikacijske kompetencije.

	Dubrovniku koji je pod zaštitom UNESCO-a. Možete li pronaći još koji primjer u ulomku koji govori o zanemarivanju Pakraca te se može smatrati svojevrsnim apelom? U: „<i>Pakrac je pretrpio kao mali Vukovar...Pakrac je opkoljen kao malo Sarajevo.</i>“ N: Izvrsno! Djela poput knjige memoara <i>Tko je sa mnom palio kukuruz</i> pripadaju dijelu prozne književnosti koju nazivamo <i>hrvatsko ratno pismo</i>. Zapišite u bilježnice! <i>(zapisujem pojam hrvatsko ratno pismo na ploči)</i> Poznajete li iz dosadašnjeg obrazovanja neko djelo koje opisuje događaje iz Domovinskoga rata? U: Priče iz Vukovara opisuju događaje iz Domovinskoga rata.	Učenici pišu. Učenici povezuju.	metoda čitanja metoda zaključivanja	Učenici zapažaju i povezuju. Učenici razmišljaju.

	nam stil pisanja govori o pripovjedaču? U: Jasno se da naslutiti kako je riječ o profesionalnome vojniku. N: Tako je. Stil pisanja pripada leksiku ratnoga pisma. Pročitat ću sada sljedeći ulomak. <i>(čitam drugi ulomak naglas)</i> N: Po čemu se ovaj ulomak razlikuje od prethodnoga? U: Prvi je pisan kao novinski izvještaj o trenutnim ratnim događanjima, a drugi opisuje prirodu. N: Kako pripovjedač opisuje Pakrac? U1: Kaže da je grad razlistan i vedar, rijeka Pakra bistra i tiha. U2: Opisuje riječne obale i ribe koje su dječaci pecali. N: Točno. Ulomak obiluje epitetima. Kako nazivamo	Učenici slušaju. Učenici zaključuju.	metoda čitanja metoda razgovora	Učenici razmišljaju i zaključuju.

	U3: Pripovjedač uspoređuje nevine dane dječje igre s ratnom zbiljom. N: Izvrsno zapažanje! Kako autor opisuje akciju čišćenja snijega? U1: Kaže da je skupinu čistača postrojavao poput male postrojbe. U2: Snježni prolazi bili su rovovi. U3: Štapovi, metle i lopate su tijekom čišćenja snijega predstavljali puške. N: Kako navedena obilježja možemo povezati s memoarima? U1: Autor govori o dotad nepoznatim događajima iz vlastite perspektive. U2: Govori o svome iskustvu u ratu. N: Kada autor kaže da je možda dobro što nije svima dječacima zapamtio imena, što želi reći? U1: Poistovjetio bi se sa svojim djetinjstvom.	Učenici zaključuju.	metoda razgovora	Učenici razvijaju komunikacijske vještine.

	U2: Prisetio se svih nevinih žrtava rata. N: Da. Autor upućuje kako su svi oni nekada bili djeca. Lijepo uspomene koje njega vežu uz Pakrac djeca koja su u Pakracu odrastala devedesetih godina prošloga stoljeća nisu mogla iskusiti zbog ratnih strahota. Djeca ne mogu uživati u bezbrižnosti kakvu je pripovjedač imao. Što autor pruža čitatelju vraćajući se u prošlost? U: Vraćanjem u prošlost autor uspoređuje Pakrac nekad i sad. N: Što autor izriče u izjavi „U Pakracu sam doista pronašao samog sebe“? U1: Autor se povezao s djetinjstvom. N: Tako je. Autor je zatvorio jedan od krugova svoga života. Pronašao je svoju zadaću i svrhu u obrani grada koji mu je pružao mnoge lijepe	Učenici slušaju.	metoda slušanja	Učenici razvijaju vještine zapažanja i zaključivanja.

	U: To bi mogli biti političari i oni koji su krojili sudbine na papiru. N: Izvrsno zapažanje. Što autor time nastoji izreći? U1: Tvrdi kako uvijek najviše ispašta mali čovjek. N: Tako je, a nažalost zasluge prisvoje oni koji su najmanje uložili. N: Kakvi osjećaji obuzimaju autora kada kaže „Odlazi vrijeme ratnika, dolazi vrijeme mira“? U: Autor osjeća nostalgiju za vremenom koje prolazi. N: Da, prisutan je strah od zaborava i nemogućnost prilagodbe na novi život u mirnodopskim uvjetima. Što izriče rečenicama „Zapovjednici imaju pravo na prezime, a vojnici, od kojih mnogi više nisu živi, imaju pravo na vječnost. Tamo ih valjda anonimnost pretvara u blažene“?	Učenici zaključuju.	metoda zaključivanja	

	U: Važne ličnosti ostanu poznate u javnosti dok pravim ratnicima ništa ne preostaje osim mira u zagrobnom životu. N: Tako je. Autor tvrdi da će se istina tek odlučivati i prilagođavati novim vremenima. Što to znači? U: Istina se može iskriviti. N: Točno, stoga je bitno da svi događaji budu zapisani i služe historiografskim analizama. Kaže da je previše boli i dostojanstva u srcima hrvatskih branitelja kojima se sve rjeđe na televiziji kaže laku noć. Što mislite zašto je tako? U1: Branitelje se dovoljno ne poštuje i zaboravljene su njihove ratne zasluge. U2: Više nikome nisu potrebni. N: Autor ističe kako su branitelji postali neprijatelji zemlje. Što time govori?	Učenici slušaju. Učenici sudjeluju u razgovoru.	metoda slušanja	Učenici razvijaju vještinu izražavanja vlastitih stavova i mišljenja.

Sinteza	U1: Nastoji se umanjiti njihova uloga i oduzeti im prava. N: Kakve osjećaje stav društva pobuđuje u autoru? U1: Pisac je tužan i razočaran. U2: Autora ispunjavaju osjećaji ogorčenosti. N: Od velike je važnosti da se svim ljudima usađuju osjećaji poštovanja i zahvalnosti prema onima koji su branili Hrvatsku i osigurali slobodu kako njihova žrtva ne bi pala u zaborav. N: Sada ćemo sažeti o čemu smo sve danas govorili na satu književnosti. Spominjali smo značenje memoara, govorili smo o hrvatskom ratnom pismu, položaju hrvatskih vojnika i branitelja te o samome	Učenici slušaju. Učenici sudjeluju u razgovoru i povezuju.	metoda slušanja i zaključivanja	Učenici povezuju i zaključuju.

	Pakracu u razdoblju Domovinskoga rata. Može li mi tko reći što su memoari? U: Memoari su tekstovi u kojima autor, koji je ujedno i pripovjedač i sudionik zbivanja, iznosi sjećanja na događaje iz bliske ili dalje prošlosti. N: Izvrsno, a što bi to bilo ratno pismo? U: To su tekstovi koji nastaju tijekom i nakon Domovinskoga rata, a funkcija im je odgovor na rat. N: Zašto je važno govoriti o ratnim stradavanjima i o tome učiti u školama? U1: Važno je spominjati stradavanje kako bi se izbjeglo ponavljanje takvih tragedija. U2: Prisjećajući se ratnih događanja učimo cijeniti žrtvu koju su branitelji podnijeli.	Učenici slušaju. Učenici pišu. Učenici slušaju.	metoda razgovora metoda slušanja metoda pisanja metoda slušanja	Učenici razvijaju komunikacijske kompetencije.

Zadavanje domaće zadaće Zahvala i pozdrav	N: Da. Za domaću zadaću molim vas da napišete vlastiti memoarski tekst u obliku eseja od 400 do 600 riječi. Također vas molim da sada na kraju sata ispunite kratku anketu. Još jednom zahvaljujem profesoricu što mi je omogućila održavanje sata te hvala vama na sudjelovanju i ispunjavanju ankete! Nadam se da će vam znanja koja ste danas stekli biti korisna. Doviđenja!			

8.7. Prilozi

1.)

U 16,05 sati pojedinačna pucnjava iz smjera brda Čukura, u 18,30 jaka rafalna pucnjava iz novoiskopanih četničkih rovova nasuprot selu Dragoviću, na prometnici Pakrac-Požega, potom isto s istoga mjesta u 19,25 ovaj put prema našem policijskom punktu Dragović II. Kako se smračuje, tako se vatromet seli k Pakracu. Već u 20,15h neprijatelj otvara jaku rafalnu paljbu s Gavrinice i Kalvarije, odakle je u petak, 21. travnja 1995, ispalio tromblonsku kumulativnu minu na Gundulićevu ulicu, srećom bez posljedica. S istih neprijateljskih položaja na privremeno zauzetu dijelu Pakraca odjeknula je snažna eksplozija nepoznata podrijetla, vjerojatno je još jedna hrvatska kuća odletjela u zrak. Nešto poslije, od 20,30 do 23,40 sati, pojedinačnom i rafalnom pucnjavom pripadnici tzv. 51. brigade 18. korpusa tzv. RSK tuku iz smjera Donjeg Čaglića po lipičkom području. U 21,10 opet rafalna paljba s Gavrinice, koja se ponavlja u 23,10 i 24 i traje sve do 1,35 kad se napokon sve smiruje do idućega jutra.

Tako izgleda jedna obična pakračka noć. Srećom, ova nema imena i prezimena ranjenoga ili poginuloga, ali ima svoj nadnevak. 24. travnja 1995.

Međutim, u gradu na koji je samo tijekom jeseni 1991. palo oko 100.000 teških projektila, dakle sto puta više nego na opjevani Dubrovnik, u Pakracu, u kojem je poginulo više od petsto ljudi, srušeno ili potpuno srušeno 78 posto kuća, mali rat koji ništa ne odlučuje, tinja svaki dan.

Ovdje ne možete napraviti ni koraka a da vas ne zatekne neko upozoravajuće uprizorenje svakodnevice Republike Hrvatske. Jer, Pakrac nije daleko od Zagreba, Pakrac je trpio kao „mali“ Vukovar. U širim razmjerima Pakrac je opkoljen kao „malo“ Sarajevo. U Pakracu djeca idu u školu na 120 metara od neprijateljskih položaja na Gavrinici. Pakrac ima bolnicu, na pročelju koje je teško razabrati koji je otvor pravi prozor, a što je ulazno grotlo ispaljenog projektila.

2.)

Pakrac me dočekaao razlistan i vedar. Kuća u kojoj su stanovali moj tetak i tetka nalazila se uz rijeku Pakru, bistru i hitru, ali ipak sasma drugačiju od mora. Premda su se teta Živka i barba Marinko trudili da mi ugode u svakom pogledu, da nije bilo Vesnice i njemačkog ovčara Brika,

osjećao bih se potpuno osamljenim. Kad bih završio mrske satove čitanja i računanja s tetom ili tetkom, obično bih poveo Brika u šetnju, pa sjeo na zidić ponad Pakre i promatrao rijeku. Rijeka nikada nije bila osamljena. Na njezinim obalama bilo je mnoštvo dječaka, nekih moje dobi, a nekih mlađih ili starijih, koji su lovili muhe i ribu. Kako mi kao malom Dalmatincu ribolov nije bio stran, brzo su me primili u svoje društvo. Lutali smo Kalvarijom koja tada nije bila tako zarasla kao danas, praćakali se u Pakri, a ponekad odlazili u prave male pustolovine. Sjećam se, jednoga se dana za nama digla prava potjera. Otišli smo uzvodno prema Kusionjama u rano jutro, a do podneva od nas ni traga ni glasa. Ne bi nas ni pronašli tako brzo da nismo ogladnili. Moji su prijatelji odlučili da u kukuruzištu zapalimo vatru, pečemo mladi kukuruz i ulovljene klenove. Uživao sam kao mali Robinzon na nepoznatu otoku. No dogodi se da je plamen zahvatio suhu travu i ubrzo je planuo dio kukuruzišta. Dim se vidio do Pakraca. Po dimu su nas i pronašli.

Imena pakračkih prijatelja nisam zapamtio, bilo ih je previše, a ja sam za tih mjesec dana upoznao gotovo sve vršnjake. One iste s kojima sam, a da toga nismo bili svjesni, poslije postao drug u oružju i pomogao sam koliko sam mogao.

U mojemu novom pakračkom društvu bio sam najstariji. Ustrojio sam desetinu naoružanu lopatama, a sebe postavio za zapovjednika. To mi se toliko svidjelo da sam ih danima, pošto smo već očistili snijeg, svako jutro postrojavao u dvorištu kao malu vojsku, prolazi su bili rovovi, od razgrnutih nanosa sagradili smo bunkere i prsobrane. Štapovi, metle i lopate bile su puške.

Nekoliko mjeseci nakon mojega ratnog povratka u Pakrac 1994. upoznao sam dvojicu, ali možda i trojicu tih davnih vojnika. Sva četvorica poznatih iz dječje vojske, bili su dragovoljci Domovinskoga rata. Krug ispovijedi se zatvara, a uspomene postaju stvarnost. U Pakracu sam doista opet pronašao dio samoga sebe.

Ipak prije nego bi me zadnjih mjeseci ophrvao san, često sam se zatekao kako prebirem po najranijim pakračkim uspomenu. Jasno vidim Pakrac od prije četrdeset godina i perivoj uz rijeku. Vidim dječake kojima ne razaznajem lica. Sve mi odjednom postaje neobično važno. Kao da ću u obrisima obnoviti neku još dublju povezanost s prostorom koji me se dojmio još u djetinjstvu. Kao da će pakračke ruševine, danas pokrivene snijegom, uskrsnuti neko vrijeme u kojem su igre rata bile najuzbudljivije, a misli o pravom ratu potpuno strane bezbrižnom dječjem svijetu uspomena povratak u djetinjstvo ponovno nas čini djecom, i čini se kao da se

ama baš ništa od tih davnih dana nije promijenilo. Današnja pakračka djeca imala su nesreću iskusiti pravi rat. Nekolicina ih je i stradala. Ali igre nakon primirja 1992. nisu utihnule. Roditelji su strahovali da djecu u nekom kukuružištu ili na obronku pokrivenu snijegom ne očekuje mina. One iste mine i zamke koje su zauvijek prekinule dječje uspomene nekoga tko se onoga ljeta ili kasnije ljute zime igrao i sa mnom u Pakracu.

3.)

Možda je dobro što nisam svima zapamtio imena. Jer u slici poginuloga ne bi vidio samo hrvatskog ratnika i dragovoljca, vjerojatno bih prepoznao izbrisano lice dječaka u skupini pokraj čarobne vatre, zuba zarivenih u nagorjeli klip davno iščezla kukuruza.

U ovoj neponovljivoj priči, glavni su likovi često igrali sporednu ulogu, premda je o njihovim odlukama i zapovijedima ovisio život hrvatskih ratnika. Jer u ovom ratnom kazalištu meso, krv, životi i smrt bili su pravi, a statista nikad nije bilo. Statisti su hodali daleko od rovova, minskih polja, poprišta bitaka uzduž i poprijeko domovinskoga polumjeseca. Odlazi vrijeme ratnika, dolazi vrijeme mira. Vrijeme sažimanja, analize i, na žalost, vrijeme neumitna zaborava. U njemu će kao i u svakom zaboravljenom vremenu istina često biti prilagođena potrebama novog doba, slamat će se i prelamati tisuće bolnih, ali i slavnih uspomena i postupno se povlačiti pred snagom života i poratnog poleta.

Zapovjednici imaju pravo na prezime, vojnici, od kojih mnogi više nisu živi, imaju pravo na vječnost. Tamo ih valjda anonimnost pretvara u blažene.

Previše je boli i previše dostojanstva u srcima hrvatskih branitelja, kojima sve rjeđe i na televizija zažele laku noć. Ako sam jednom zapisao da im ne bi trebalo dopustiti da postanu najveći neprijatelji sami sebi, kako sam onda mogao posumnjati da će postati neprijatelji zemlje koju su sami oslobodili i zajedno stvarali.

4.)

Anketa

1) Jeste li prije ovoga sata bile upoznate s likom i djelom Veljka Barbierija?

DA NE

2.) Jeste li bile upoznate s ratnim zbivanjima u Pakracu od 1991. do 1995. g.?

DA NE

3.) Jeste li bile upoznate s memoarima kao književnom vrstom prije ovoga sata?

DA NE

Ako ste na prethodno pitanje odgovorile potvrdno, navedite s kojima ste se memoarima susrele!

4.) Što vam se svidjelo u ulomcima pročitanim na satu?

5.) Biste li voljele pročitati djelo *Tko je sa mnom palio kukuruz?*

DA NE

6.) Biste li voljele da je u školskom programu više ovakvih djela?

DA NE

7.) Obrazložite odgovor na šesto pitanje!

8.) Smatrate li da se u školama uči dovoljno o Domovinskom ratu?

DA NE

Obrazložite!

9.) Mislite li da su hrvatskim braniteljima iskazani zahvalnost i poštovanje?

DA NE

9. Zaključak

Veljko Barbieri hrvatski je književnik, publicist i gastronomski kritičar rođen u Makarskoj. Godine 1996. objavljuje knjigu *Tko je sa mnom palio kukuruz* u kojoj objedinjuje zapise nastale u razdoblju od travnja 1995. do siječnja 1996. g. u kojima opisuje sjećanja na ratna događanja iz vremena Domovinskoga rata u kojima je sudjelovao kao pripadnik 156. brigade Hrvatske vojske, a poslije kao časnik za vezu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske. Većina lokaliteta o kojima autor piše nalazi se u pakračkome području, no retrospekcijom se vraća u dane provedene na Južnome bojištu te iznosi razloge koji ga vežu uz Pakrac i koji su uzrok njegova povratka u ovaj zapadnoslavonski gradić.

Autor u djelu opisuje dotad nepoznate činjenice vezane uz događaje kojima je nazočio. Umeće različite dokumente kao što su pisma branitelja, isječci iz lokalnih novina te fotografije nastale tijekom mobilizacije i vojno-redarstvenih akcija. Djelo je protkano vjerodostojnim izvorima koji su korisni elementi za hrvatsku historiografiju u ispisivanja istine Domovinskoga rata. Zbog navedenih čimbenika i opisivanja sjećanja iz minulih vremena djelo *Tko je sa mnom palio kukuruz* određuje se kao memoarsko što potvrđuje i minimalističko opisivanje detalja iz vlastitoga života i usmjerenost na autorovu okolinu.

Bitno mjesto u memoarima zauzimaju teme u kojima se ispituje oprost neprijatelju te mogućnost suživota u novonastalom mirnodopskom razdoblju. Autor ostavlja otvoren prostor razrješenju toga pitanja držeći kako će budućnost odrediti sudbinu pakračkih žitelja i nekadašnjih neprijatelja s kojima su nastavili dijeliti životni prostor. Ipak, optimističan je i vjeruje da će se situacija poboljšati, no ističe kako su Pakračani ostavljeni samima sebi pri pronalasku načina oprosta.

Sljedeća tema koja se provlači tekstem je položaj hrvatskih branitelja te nagle i neočekivane promjene koje ih zatječu nakon demobilizacije. Govori o iznevjerenim očekivanjima ratnika koji su prinijeli veliku žrtvu radi ostvarenja samostalnosti, no postali su nepotrebni društvu koje ih doživljava teretom i ne pruža im njihova prava.

Uzevši u obzir činjenicu da djela Veljka Barbierija nisu zastupljena u nastavnome programu osnovnih i srednjih škola, interpretaciji se na nastavnome satu pristupilo fragmentarno odabirom ulomaka iz knjige memoara. Učenice četvrtoga razreda Ženske opće gimnazije Družbe sestara pokazale su veliko zanimanje za temu i djelo koje ih se duboko dojmilo. Značajan broj učenica želi pročitati memoare i želi da djelo uđe u izbor lektire. Zaključujem, stoga, kako sam uspješno osvijestila u učenica osjećaje domoljublja i zahvalnosti prema

hrvatskim braniteljima i njihovim zaslugama te da su potaknute pomnije istražiti povijest svoje domovine kao mlade intelektualke i odgovorne građanke Republike Hrvatske.

10. Literatura

Babić, Dragutin. 2002. *Oprost i pomirenje kao pretpostavka suživota: proces koji je počeo ili utopijski izazov?* U *Revija za sociologiju*, Vol. 33 No. 3–4 (<https://hrcak.srce.hr/25903>) (31. siječnja 2023.)

Bahtin, Mihail. 2019. *Teorija romana*. Zagreb: Edicije Božičević.

Barbieri, Veljko. 1996. *Tko je sa mnom palio kukuruz (Dnevnik iz Pakraca)*, Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.

Beck, Boris. 2010. *Veljko Barbieri: bard kuhinje s okusom Mediterana*. (<https://arhiva.nacional.hr/clanak/80187/veljko-barbieri-bard-kuhinje-s-okusom-mediterana>) (7. siječnja 2023.)

Dilthey, Wilhelm. 1980. *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod. (<https://hrcak.srce.hr/file/230020>) (10. siječnja 2023.)

Dubljević, Maja. 2010. *Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima*. Zagreb: Documenta — Centar za suočavanje s prošlošću.

Ćurak, Mato. 2006. *Mi smo htjeli*. Bjelovar: Grafocentar.

Forster, Edward Morgan. 1990. *Aspects of the Novel*. London: Penguin book

Genette, Gerard. 1992. *Tipovi fokalizacije i njihova postojanost*. u: Vladimir Biti (prirednik). *Suvremena teorija pripovijedanja*. Zagreb: Globus, str. 96–115.

Grgić, Stipica. 2016. *Autobiografije i memoari u hrvatskoj povijesnoj znanosti*. u: *Historijski zbornik*, Vol. 69, No. 1, str. 189–212. (<https://hrcak.srce.hr/176652>) (7. siječnja 2023.)

HE = Hrvatska enciklopedija. *Gaj Julije Cezar*. Leksikografski zavod Miroslava Krleža, 2021. (<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=11368>) (15. ožujka 2023.)

HE = Hrvatska enciklopedija. *Pavao Pavlović*. Leksikografski zavod Miroslava Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=47102>) (7. siječnja 2023.)

HE = Hrvatska enciklopedija. *Peta kolona*. Leksikografski zavod Miroslava Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47836>) (2. veljače 2023.)

HE = Hrvatska enciklopedija. *Rat*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51918>) (31. siječnja 2023.)

Klasnić, Stjepan. 1997. *Badljevina u Domovinskom ratu*. u: Varat, Mirko: *Badljevina: nekad i sad*. Badljevina: Rimokatolički župni ured.

Ivančić, Ivan Zvonimir. 2015. *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*. u: *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 7 No. 7. Filozofski Fakultet Osijek. str. 124–134.

Jašarević, Tihana, Leutar, Zdravka. 2010. *Samopercepcija društvenog položaja invalida Domovinskog rata*. u: *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 19 No. 1-2. Pravni fakultet Zagreb. str. 93–116.

Komar, Zoran, Vukušić, Herman. 2004. *Posttraumatski stresni poremećaj u populaciji hrvatskih branitelja: precijenjen ili ignoriran problem?* u: *Hrvatsko društvo danas: psihosocijalni procesi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. str. 103–116.

Lejeune, Philippe. 1975. *Autobiografski sporazum*. u: Milanja, Cvjetko: *Autor, pripovjedač, lik*. 2000. Osijek: Svjetla grada: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet, str. 201–237.

Mikulaco, Daniel. 2018. *Modeli suvremene hrvatske kratke proze*. u: *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta*. No. 15. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile. str. 349–379.

MH = Matica hrvatska. Veljko Barbieri. (<http://www.matica.hr/knjige/autor/409/>) (7. siječnja 2023.)

Oraić Tolić, Dubravka. 2016. *Suvremeni hrvatski roman: žanrovske varijacije i inovacije*, u: *Forum*, godište LV., knjiga LXXXVIII., br. 7–9., Zagreb, srpanj-rujan, str. 709.

Osnovna škola braće Radića Pakrac. (<http://os-brace-radica-pakrac.skole.hr/skola/povijest/>)

Požeška biskupija. *Razoreni crkveni objekti u Domovinskom ratu na tlu Požeške biskupije*, 2018. (<https://pozeska-biskupija.hr/2018/08/03/razoreni-crkveni-objekti-u-domovinskom-ratu-na-tlu-pozeske-biskupije/>) (5. siječnja 2023.)

Primorac, Strahimir. 2012. *Linija razdvajanja: hrvatska proza o ratu i njegovim posljedicama 1990-2010.*, Zagreb: Naklada Ljevak.

Rem, Goran. 1997. *Slavonsko ratno pismo: monografija*, Ogranak Matice hrvatske Osijek, Knjižnica Neotradicija, Osijek, Slavonski Brod, Vinkovci.

Raguž, Jakša. 2012. „U Konavoskim brdima“ – prilog poznavanju ratnog puta 156. makarsko-vrgoračke brigade/domobranske pukovnije HV-a, u: *Makarsko primorje danas*, Zagreb, Makarska: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar" i Grad Makarska. str. 409–444.

Rosandić, Dragutin. 2005. *Metodika književnoga odgoja: Temeljci metodičkknjiževne enciklopedije*. Zagreb: Školska knjiga.

Rosandić, Dragutin, Šicel, Miroslav. 1970. *Pristup nastavi književnosti*. Sarajevo: Svjetlost.

Sablić Tomić, Helena. 2002. *Intimno i javno: Suvremena hrvatska autobiografska proza*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Slavić, Dean. 2015. *Biblija kao književnost*. Zagreb: Školska knjiga.

Solar, Milivoj. 2005. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Velčić, Mirna. 1991. *Otisak priče: Intertekstualno proučavanje autobiografije*. Zagreb: August Cesarec.

Visković, Velimir. 2010. „Barbieri, Veljko“. U: *Hrvatska književna enciklopedija. Sv I. (A–Gl)*. Gl. ur. Velimir Visković. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. str. 107.

Vlašić, Vesna. 2019. *Slavonsko ratno pismo ili kako voljeti domovinu*. u: *Dani Hvarškoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 45 No. 1. str. 265–281.

Zlatar, Andrea. 1992. *Apologia Matije Vlačića Ilirika*. u: *Hvar City Theatre Days*, Vol. 18 No. 1

Zlata, Andrea. 1996. *Oblici autobiografskoga pripovijedanja u suvremenoj hrvatskoj književnosti*. u: *Republika: časopis za književnost*, br. 3-4, str. 5–17.

Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 121/2017), u: *Narodne novine*.